

HUIS
VAN
HILDE

Archeologiecentrum
Noord-Holland

Noord-Hollandse
Archeologische
Publicaties - 8

Weelde in de Beemster

Archeologisch onderzoek naar de buitenplaats
Leeuwenplaats in Middenbeemster

G.P. Alders

*Dit rapport is opgedragen aan Henk Tol,
pionier van de Beemster archeologie.*

Omslag: Bord van Italiaanse faience met daarop het wapen en de initialen van de bezitter, Jan van der Straten. Foto Provincie Noord-Holland, Kees Zwaan. Zie ook afbeelding 18 in dit rapport.

Uitgave: Provinciaal bestuur Noord-Holland, Castricum 2018.

Deze verslaglegging is uitgevoerd in opdracht van het Provinciaal bestuur van Noord-Holland.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden van het illustratiemateriaal te achterhalen. Mochten personen of instanties desondanks van mening zijn dat rechten niet zijn gehonoreerd, kunnen zij contact opnemen met de uitgever.

ISBN/EAN: 978-94-92428-09-7

Grafische verzorging: Xeroxmediaservices

Noord-Hollandse
Archeologische
Publicaties - 8

Weelde in de Beemster

Archeologisch onderzoek naar de buitenplaats
Leeuwenplaats in Middenbeemster

G.P. Alders

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied	3
Samenvatting	4
Hoofdstuk 1 Inleiding	5
1.1 Algemeen	5
1.2 Aanleiding en verloop van het onderzoek	5
1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen	8
1.4 Opzet van het rapport	8
1.5 Dankbetuiging	8
Hoofdstuk 2 Methoden	9
2.1 Archeologisch onderzoek	9
2.2 Specialistisch onderzoek	9
2.3 Historisch onderzoek	9
Hoofdstuk 3 Resultaten	11
3.1 Fysische geografie	11
3.2 Archeologisch onderzoek	11
3.2.1 Sporen: gebouwresten en tuinaanleg	11
3.2.2 Gebouwresten	11
3.2.3 Tuinaanleg	12
3.2.4 Profielbeschrijving	25
3.2.5 Relevante sporen en vondsten in de omgeving	25
3.3 Vondsten	27
3.3.1 Keramiek	27
3.3.2 Natuursteen	27
3.3.3 Overig vondstmateriaal	30
3.4 Historisch onderzoek	31
3.4.1 Historisch-cartografische gegevens	31
3.4.2 Schriftelijke gegevens	35
3.4.3 De Beemster als onderdeel van het buitenplaatslandschap rond Amsterdam	37
Hoofdstuk 4 Synthese	41
4.1 Leeuwenplaats als Beemster buitenplaats	41
4.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen	43
4.3 Waardebepaling van het terrein van het voormalige buiten Leeuwenplaats	45
4.4 Mogelijkheden voor verder onderzoek	45
Hoofdstuk 5 Conclusie	46
Bronnen en literatuur	47
Bijlage 1: Beknopte sporenlijst	48
Bijlage 2: Foto's en negatieven van het veldwerk	49

Administratieve gegevens van het onderzoeksgebied

Provincie:	Noord-Holland
Gemeente:	Beemster
Plaats:	Middenbeemster
Adres:	Rijperweg 115
Toponiem:	Leeuwenplaats
Kaartblad 1:25.000:	19G
Centrumcoördinaten:	123.800/506.600
Bevoegde overheid:	Rijk
ARCHIS3 zaakidentificatienr.:	3095686100
ARCHIS2 waarnemingsnr.:	18550
Monumentnummer:	1910
Objectcodenr.ROB:	19G-3n
Datum veldwerk:	13-6-1985 tot vóór 31-8-1985
Datering:	Begin 17 ^e - begin 19 ^e eeuw (NT)
Beheer documentatie:	Provinciaal Depot voor Archeologie Noord-Holland

Samenvatting

Even ten oosten van Middenbeemster werden in 1985 tijdens graafwerkzaamheden funderingsresten en paalwerk aangetroffen op de plek van één van de buitenplaatsen in de Beemster. Het ging hier om de tussen 1612 en 1622 gebouwde hofstede van Van der Straten, later bekend als Leeuwenplaats, één van de grootste en belangrijkste buitens in de Beemster met een hoofdgebouw dat was voorzien van een toren.

Bij de tuinaanleg behoorde al vóór 1646 een plateau met 'bedriegertjes', een waterspel waarmee indruk kon worden gemaakt op de verraste bezoekers en waarvan tijdens het archeologisch onderzoek resten werden teruggevonden. Verder werd onder meer het heiwerk aangetroffen van beide opeenvolgende hoofdgebouwen; de stenen funderingen zelf waren in het verleden reeds volledig verwijderd. Wel bevonden zich de zeer zware funderingen van de meer dan 100 meter lange tuinmuur nog dicht onder het oppervlak.

Waarschijnlijk in de eerste helft van de 18^e eeuw werd een nieuw symmetrisch hoofdgebouw opgetrokken en de tuinaanleg aangepast. Ook werd de bij het buiten behorende boerderij verplaatst naar een meer perifere plek. De afbraak blijkt niet direct na 1805 te hebben plaatsgevonden zoals gedacht, maar waarschijnlijk pas rond 1840.

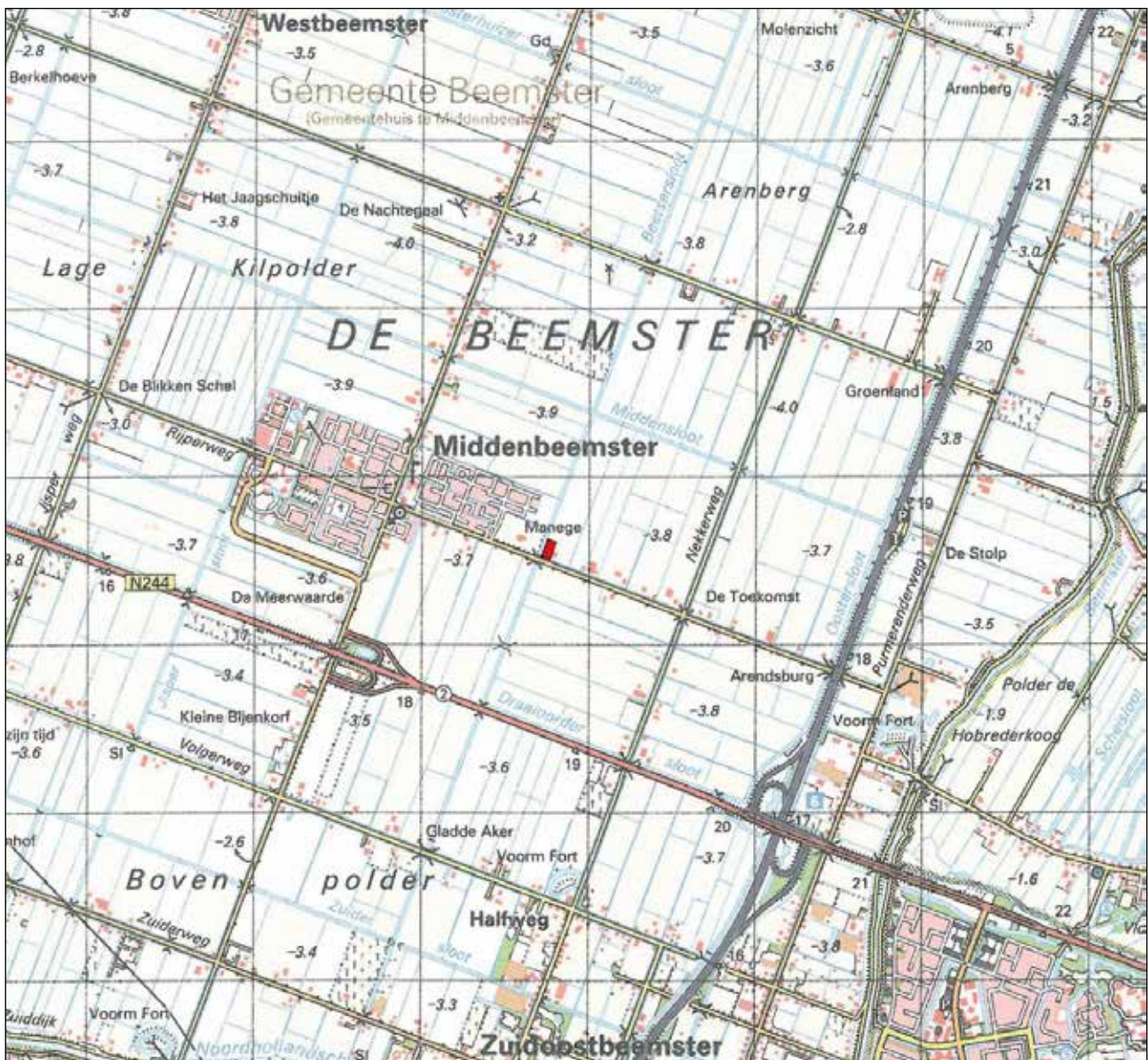
Hoofdstuk 1 | Inleiding

1.1 Algemeen

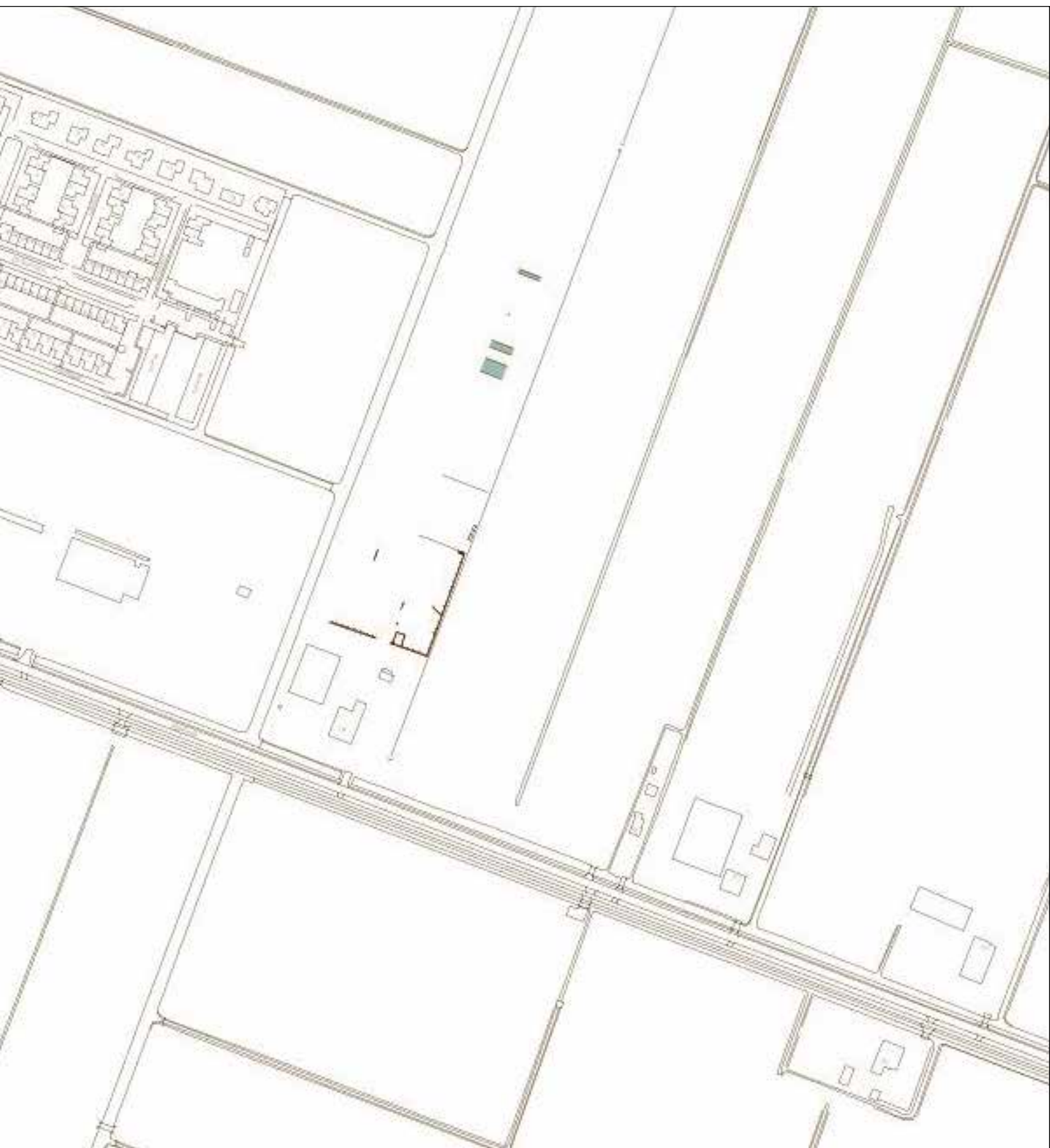
De buitenplaats die later de naam Leeuwenplaats droeg, bezat oorspronkelijk geen naam, maar werd aangeduid als de hofstede van Van der Straten. Voor het gemak wordt in dit verslag voor de volledige periode van bestaan van de buitenplaats de naam Leeuwenplaats gebruikt.

1.2 Aanleiding en verloop van het onderzoek

In de vroeg 17^e eeuwse droogmakerij Beemster werden in 1985 door de nieuwe eigenaar en pachters van het terrein een herverkaveling en een egalisatie uitgevoerd op enkele percelen grasland. Dit kavel is gelegen aan de Rijperweg ten

Afbeelding 1 Topografische kaart met de ligging van het onderzoeksterrein (Termeulen/Kersbergen 2012).

Kaart 1 Ligging van de opgemeten sporen van de Leeuwenplaats ten oosten van Middenbeemster.

oosten van Middenbeemster, waar het voormalige buiten Leeuwenplaats had gelegen (afb.1). Het perceel staat sinds de droogmaking bekend als de Arenbergerkavel 21 (AK21). Doordat de bebouwing van Middenbeemster in oostelijke richting is uitgebreid, ligt de plek tegenwoordig direct naast de bebouwde kom van die plaats.

Van de werkzaamheden werd in 1985 een archeologische begeleiding uitgevoerd door de heren H. Tol en G.P. Alders (kaart 1). Eerstgenoemde verrichtte dit werk als cultureel ambtenaar namens het Museum Betje Wolff te Middenbeemster en namens de Stichting ter Instandhouding van de Historische Schoonheid in de Beemster. De tweede was verbonden aan het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Noord-Holland te Haarlem en droeg zorg voor het inmeten en beschrijven van de vrijkomende archeologische resten. Vanuit het Provinciaal Depot werd het terrein voor het eerst bezocht op 13 juni 1985. De aangetroffen sporen werden

1) Op de achterzijde van enkele door Tol gemaakte foto's is de datum 31-08-1985 vermeld. Waarschijnlijk betreft dit de datum van ontwikkelen en afdrucken van de foto's. Na die datum zijn er voor zover bekend in het terrein geen foto's meer gemaakt.

daarna ingemeten op 19 juni. Vervolgens zijn er aanvullende waarnemingen verricht door Tol zelf, waarschijnlijk tot in augustus.¹⁾

Directe aanleiding tot de begeleiding (afb.2) was dat er tijdens het uitgraven van een nieuwe kavelsloot, die voor ongeveer 100 m het tracé van een gedempte singelsloot (S21) van de buitenplaats volgde, de fundering van een voormalige tuinmuur (S6/S7) bloot kwam. Ook werden er resten van een gemetseld bruggenhoofd (S19) en van een houten beschoeiing (S21) aangetroffen. Nadien werden er een tweede bruggenhoofd (S18) en nog meer sporen gevonden. Van de tuinaanleg kwam het plateau van een 'bedriegertjes' (S8) aan het licht. Delen hiervan werden samen met een aantal andere bouwkundige fragmenten geborgen ten behoeve van het museum Betje Wolff te Middenbeemster. Het grootste deel daarvan is echter niet meer in het museum aanwezig.²⁾

2) De heer G. Köhne had hierover enkele jaren later ten behoeve van het museum de volgende tekst ingesproken: 'Veel van de door Henk opgegraven resten van de Leeuwsplaats zijn aanvankelijk in de voormalige melkfabriek Bamestra opgeslagen. Toen dit gebouw moest worden gesloopt, wisten we niet wat we met de overgebleven scherven en restanten *Lees verder op de volgende pagina*

Afbeelding 2 Graafwerkzaamheden tijdens het egaliseren van het terrein (opname: H.Tol).

Dankzij lokalisatie via de nauwkeurige kaart van de Beemster door Van Berckenrode en Van Breen uit circa 1646 kon de mogelijkheid worden aangegrepen om de aangetroffen resten te koppelen aan bepaalde onderdelen van de buitenplaats. Van het onderzoek verschenen een voorlopig rapport en een samenvatting van het onderzoek in de Archeologische Kroniek van Noord-Holland.³⁾ Er dient overigens te worden benadrukt dat er, ook na de in de jaren tachtig uitgevoerde werkzaamheden, nog vele sporen van de Leeuwenplaats in de bodem aanwezig kunnen zijn.

1.3 Doel van het onderzoek en onderzoeksvragen

Doel van het onderzoek was om vanwege de uitgevoerde grondwerkzaamheden na te gaan welke archeologische resten van de buitenplaats aanwezig waren en om die vervolgens te documenteren. Daarna zou worden bepaald of archeologisch onderzoek van buitenplaatsen in de Beemster bijdraagt aan nieuwe kennis.

De vragen waren:

- 1 Zijn er archeologische resten van de buitenplaats en van de bijbehorende bijgebouwen, infrastructuur en tuin-aanleg in de bodem bewaard gebleven en zo ja welke resten zijn dat?
- 2 Welke datering en fasering zijn in de resten te onderscheiden, wat is de bouwtijd en wanneer werd het gesloopt?
- 3 Wat is de aard van de bouwkundige constructies en welke materialen zijn er gebruikt?
- 4 Welke invloeden vanuit Amsterdam zijn er in deze constructies en het vondstmateriaal waar te nemen?
- 5 In welke stijl is de tuin aangelegd en welke ontwikkeling valt daarin te onderscheiden?
- 6 Welke gegevens leveren informatie op over de betrouwbaarheid van de kaart van Van Berckenrode en wat is de aard van de op die kaart afgebeelde gebouwen en andere constructies?
- 7 Wat valt er te zeggen over conservering en gaafheid van het terrein en zijn er nog belangwekkende archeologische resten te verwachten, ook na de in 1985 uitgevoerde werkzaamheden?
- 8 Wat is de archeologische waarde van de vindplaats op basis van het in 1985 uitgevoerde onderzoek?
- 9 Is uit het onderzoek gebleken dat archeologisch onderzoek naar Beemster buitenplaatsen zinvol is?

Vervolg van vorige pagina van de opgravingen moesten doen en toen is het idee geboren om het terug te brengen naar de boerderij waar het vandaan kwam.' Op dit moment zijn deze vondsten echter niet meer in de boerderij aanwezig, er ligt daar alleen nog een natuurstenen bouwelement dat van de Leeuwenplaats afkomstig is.

3) Respectievelijk Tol 1985 en Alders 1986.

1.4 Opzet van het rapport

Na het beëindigen van de archeologische begeleiding werd een voorlopig rapport opgesteld en verscheen er een bijdrage in de Archeologische Kroniek van Noord-Holland, maar tijd en geld om tot een definitief verslag te komen waren niet beschikbaar.⁴⁾ Mede vanuit een verantwoord beheer en toegankelijkheid van de archeologische collecties en documentatie in het Provinciaal Depot voor Archeologie is de uitwerking in opdracht van het provinciaal bestuur alsnog ter hand genomen. Met behulp van de weinige bewaard gebleven vondsten en documentatie is een reconstructie gemaakt van het onderzoek en de resultaten daarvan.

Het rapport volgt zoveel mogelijk de gebruikelijke opbouw volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Eerst worden de toegepaste onderzoeksmethoden kort uiteengezet, waarna de fysisch geografische gegevens worden vermeld en de resultaten van het archeologisch en historisch onderzoek aan bod komen. Vervolgens zijn de gegevens over de Leeuwenplaats geplaatst in het ruimere verband van de buitenplaatsen in de Beemster en rond Amsterdam. Tenslotte worden de onderzoeksvragen beantwoord, de vindplaats wordt gewaardeerd en de mogelijkheden voor verder onderzoek zijn aangegeven. Wat betreft de bijgevoegde opgravingsplattegronden: deze zijn gedigitaliseerd en bewerkt door de heer T. Hoogendijk.

1.5 Dankbetuiging

Dat de archeologische begeleiding heeft plaatsgevonden is in de eerste plaats te danken aan de oplettendheid van de heer H. Tol. Het werk kon in goede samenwerking worden uitgevoerd dankzij medewerking van de pachters, de gebroeders Koning, en van de betreffende kraanmachinist van de firma Woestenburg.

Bij de uitwerking werd alle mogelijke hulp ondervonden van mevrouw A. Vis-Best van museum Betje Wolff te Midden-beemster (die naast de foto's van Henk Tol ook enkele van haar eigen opnamen beschikbaar stelde), fotograaf K. Zwaan van de Provincie Noord-Holland en van de medewerkers van het Provinciaal Depot voor Archeologie: de heren M. Veen (beheerder) en J. Roefstra (plv. beheerder).

4) In 1985 werd het belang van archeologisch onderzoek naar buitenplaatsen uit de nieuwe tijd nog niet algemeen erkend, waardoor de mogelijkheden voor onderzoek en uitwerking toen beperkt waren.

Hoofdstuk 2 | Methoden

2.1 Archeologisch onderzoek

Het archeologisch onderzoek bestond uit het begeleiden van de uitgevoerde werkzaamheden, waarbij de vrijgekomen verschijnselen werden gedocumenteerd. De directe aanleiding was dat er tijdens het uitgraven van een nieuwe kavelsloot in 1985 een gedempt stuk singelsloot met houten beschoeiing, een lange tuinmuur en een gemetseld bruggenhoofd werden gevonden. Iets verder trok de grijper van de graafmachine de overblijfselen van een 'bedriegertjes' stuk en stortte deze met loden buizen en al in de afvoerwagens. Door snel ingrijpen kon een deel van de lading nog worden geborgen en beschreven. Vervolgens werden de overige sporen gedocumenteerd, waaronder gebouwwresten, rioleringen, singelgrachten en een loopbrug (kaart 2, zie volgende pagina). De sporen werden indertijd nog niet voorzien van een spoornummer; ten behoeve van het huidige rapport is dat alsnog gedaan.

bronnen getracht is de informatie over de eigenaren uit te breiden.

Deze gegevens zijn in dit verslag aangevuld met de informatie die Tol als bijlage opnam in zijn Voorlopig rapport en die afkomstig waren uit onderzoek van de heer Th.A. Dinkla te Alkmaar en uit het boek van Jacobus Bouman uit 1857. Belangrijk onderdeel van het historisch onderzoek vormen de cartografische gegevens. Mede vanwege het ontbreken van andere afbeeldingen van de buitenplaats, is met name de nauwkeurige kaart van de Beemster door Van Berckenrode die de situatie omstreeks 1646 weergeeft van groot belang. De eerstvolgende afbeelding die daarna relevant is, wordt gevormd door de oudste kadastrale minuut van 1813.

2.2 Specialistisch onderzoek

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn geen hout- of grondmonsters genomen. Wel is er afval van glasfabricage aangetroffen, wat in de toekomst door een specialist kan worden bestudeerd. Ook is het naar verwachting de moeite waard om het bewaard gebleven natuursteen nader te bestuderen. Ten behoeve van het huidige verslag is dat nog niet gebeurd.

2.3 Historisch onderzoek

Door mevrouw K.W.J.M. Bossaers is de geschiedenis van de Beemster Buitenplaatsen grondig uitgezocht, waaronder ook die van de Leeuwenplaats.⁵⁾ Ten behoeve van haar onderzoek werden vooral de transportregisters van het Oud-rechterlijk archief van de Beemster doorgenomen. Over bepaalde perioden zijn er echter geen transportregisters bewaard gebleven, maar dit wordt deels gecompenseerd door de aanwezigheid van kohieren van eigenaars uit het begin van de 19e eeuw. Uit 1733 dateert een verpondingsregister van de Beemster, aanwezig in het archief van de Staten van Holland. Alle gevonden gegevens zijn in bestanden gezet, waarna via (genealogisch) onderzoek in het archief van het Polderbestuur van de Beemster en andere

5) www.beemsterbuitenplaatsen.nl/AK21.htm (website is niet meer actief).

Kaart 2 Ligging van de sporen ten noorden van boerderij Rijperweg 115.

Hoofdstuk 3 | Resultaten

3.1 Fysische geografie

Nadat het oorspronkelijk in dit gebied aanwezige veen in de vroege middeleeuwen was ontgonnen, daalde het maaiveld door oxydatie en inklinking, terwijl golfslag vanuit de rivier *Bamestra* er aan bijdroeg dat alle veen in de omgeving uiteindelijk verdween. Daardoor werd de Beemster een groot meer, dat in 1612 werd drooggemalen.⁶⁾ Na de drooglegging kwamen volgens de Geologische kaart⁷⁾ de *Afzettingen van Calais IV op oudere afzettingen van Calais* (de zogenaamde *Beemster-afzettingen*) aan het oppervlak te liggen. Volgens de huidige nomenclatuur wordt dit het *Wormer Laagpakket* genoemd. De Geomorfologische kaart⁸⁾ geeft een *Vlakte van zee- of meerbodemafzettingen* aan. Direct naast het terrein van onderzoek bedraagt de maaiveldhoogte volgens de topografische kaart 3,4 m onder NAP. Het terrein ligt in een vlakke omgeving, zodat de maaiveldhoogte daar vrijwel gelijk is aan die van het naastgelegen terrein. De bovenkant van de pleistocene ondergrond bevindt zich hier op een diepte van 18 m onder NAP, dus circa 14,6 m onder het maaiveld.

3.2 Archeologisch onderzoek

Voorafgaand aan het graven van de kavelsloot en het egaliseren van het terrein was nog veel van de morfologie van de voormalige aanleg van buitenplaats en tuin in het weiland aanwezig. Zo gaven oneffenheden aan waar zich bruggenhoofden hadden bevonden en was de plek van de voormalige vijver nog steeds lager gelegen dan de rest. Op 19 juni 1985 werden de op dat moment zichtbare sporen zo goed mogelijk ingemeten en beschreven. Het daarbij gebruikte hoofdnulpunt lag 60 m ten noorden van de noordoosthoek van de bestaande boerderij, in het verlengde van de oostelijke zijgevel. Zowel voor als na 19 juni zijn door H. Tol verdere waarnemingen gedaan, waarvan beschrijvingen en foto's beschikbaar zijn. Voor een overzicht van de foto's zie bijlage 2. Niet altijd waren de sporen op de foto's met zekerheid te identificeren; bij twijfel is dat aangegeven met een vraagteken.

3.2.1 Sporen: gebouwresten en tuinaanleg

De teruggevonden sporen van de Leeuwenplaats kunnen worden verdeeld in enerzijds sporen van gebouwen en

anderzijds sporen van tuinaanleg. Van de gebouwen is relatief weinig teruggevonden, omdat op de plek waar zij stonden nauwelijks graafwerk werd verricht. Zie voor een beknopt sporenoverzicht bijlage 1. Een totaalbeeld van de sporen is afgebeeld op kaart 3, terwijl de kaarten 4 en 5 een meer gedetailleerd beeld geven.

3.2.2 Gebouwresten

Van de gebouwfunderingen kwamen slechts enkele kleine gedeelten tevoorschijn, waarvan geen foto's zijn genomen. Vooraan op het terrein lagen twee goed onderheide funderingen aan de zuidzijde (S12 en S13). Deze laatste waren tot op het heiwerk (circa 80 cm onder het maaiveld) uitgebrouwen. De sleuven die hierdoor waren ontstaan had men opgevuld met klei waarin zich losse bakstenen en kalkpuin bevonden. De heipalen waren doorgaans rond, maar soms gekantrecht en zij hadden diameters tussen 10 en 15 cm.

De fundering aan de zuidoostzijde (S12) bestond uit steeds twee (met spijkers) gekoppelde palen, waarover platen lagen.⁹⁾ De paalkoppen bevonden zich op circa 70 cm diepte onder het maaiveld. Er lagen slechts losse bakstenen: geel ($18/18,5 \times 8/8,5 \times 3,5 = 527 \text{ cm}^3$) en rood ($19,5 \times 9/9,5 \times 3,5 = 631,3 \text{ cm}^3$) en er waren meer lei- dan dakpanfragmenten aanwezig. De fundering aan de zuidwestzijde (S13) bezat houten delen van 40 tot 50 cm breed en 6 cm dik. Hierbij lagen rode bakstenen ($22/24 \times 11/12 \times 5 = 1322,5 \text{ cm}^3$) en gele bakstenen ($19 \times 9 \times 3,5/4 = 641,3 \text{ cm}^3$).¹⁰⁾

Op het achterterrein werden enkele simpele funderingsresten (S15) uitgegraven, waarschijnlijk ooit opgebouwd uit sloopmateriaal van de oude buitenplaats. Het betrof een los gestapeld funderinkje, waarvan grotendeels nog twee of drie lagen aanwezig waren en dat bestond uit kleine gele en oranje bakstenen ($18/18,5 \times 8/8,5 \times 3,5 = 527 \text{ cm}^3$). Het muurwerk rustte op in de bodem geslagen palen met een diameter van circa 10 cm. Het stukje fundering ligt circa 229 m ten noorden van het hoofdnulpunt, maar dan 4 m ten westen van de hoofdmeetlijn. Dit komt neer op een afstand van circa 340 m vanaf de bermsloot langs de Rijperweg. Dit stemt

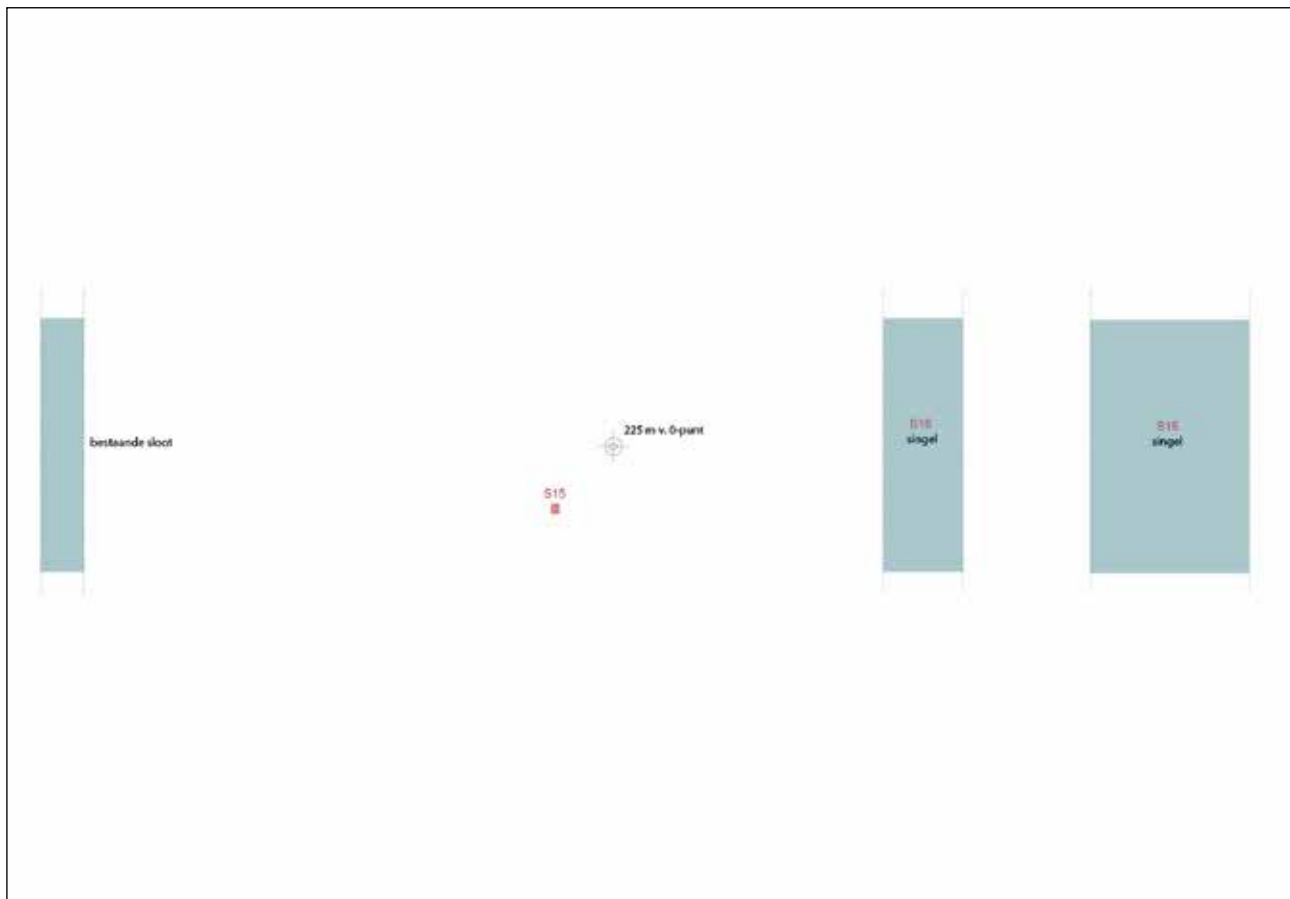
6) Reh, Steenberg en Aten 2005, 117.

7) De Mulder en Blokzijl 1987.

8) Kleinsman, De Lange en Ten Cate 1979.

9) Dit volgens de inmeting van het Provinciaal Depot. Tol geeft in zijn beschrijving echter aan dat de heipalen (bij beide funderingen) steeds in rijen van drie stonden en dat hierop platen lagen van ongelijke lengte met een dikte van circa 7 cm en een breedte tussen 15 en 35 cm.

10) Zoals uit cartografische analyse kan worden opgemaakt, vormt S12 onderdeel van het hoofdgebouw uit de eerste fase en S13 van het hoofdgebouw uit de tweede fase. Zie hiervoor paragraaf 3.4.1.

Kaart 3 Allesporenkaart van het onderzoek naar de Leeuwenplaats in 1985.

vrijwel overeen met de afstand van circa 335 m op de kadastrale minuut tussen die bermsloot en de boerderij op het achterterrein, zodat het hier om een fundering van die boerderij zal gaan.

3.2.3 Tuinaanleg

Bakstenen riolen

Ter plaatse van de nieuw gegraven kavelsloot werd een gedempte 3 m brede singelsloot (S21) gevonden. In deze sloot mondden drie van bakstenen gemetselde riolen uit. Zij waterden vanuit de gebouwen af in oostelijke richting via de tuinmuur in de singelsloot. Hierop sloot een reservoirput (S17) aan van enige vierkante meters oppervlak (afb.3). De bodem van dit reservoir lag 80 cm onder het maaiveld en bestond uit drie lagen kruislings in zand gelegde gele klinkertjes op een vlonder van twee lagen kruislings gelegde delen op een aantal poeren. Het reservoir was opgevuld met het puin van een gesloopte schoorsteen.

Op een afstand van 17 m vanaf de zuidoosthoek van de tuinmuur bevond zich 30 cm onder het maaiveld het eerste riool (S1) dat haaks op de tuinmuur stond (afb.4). De bovenbreedte was 20 cm, de onderbreedte 36 cm en de hoogte 36 cm. De tweede rioolpijp (S2) liep schuin ten opzichte van de

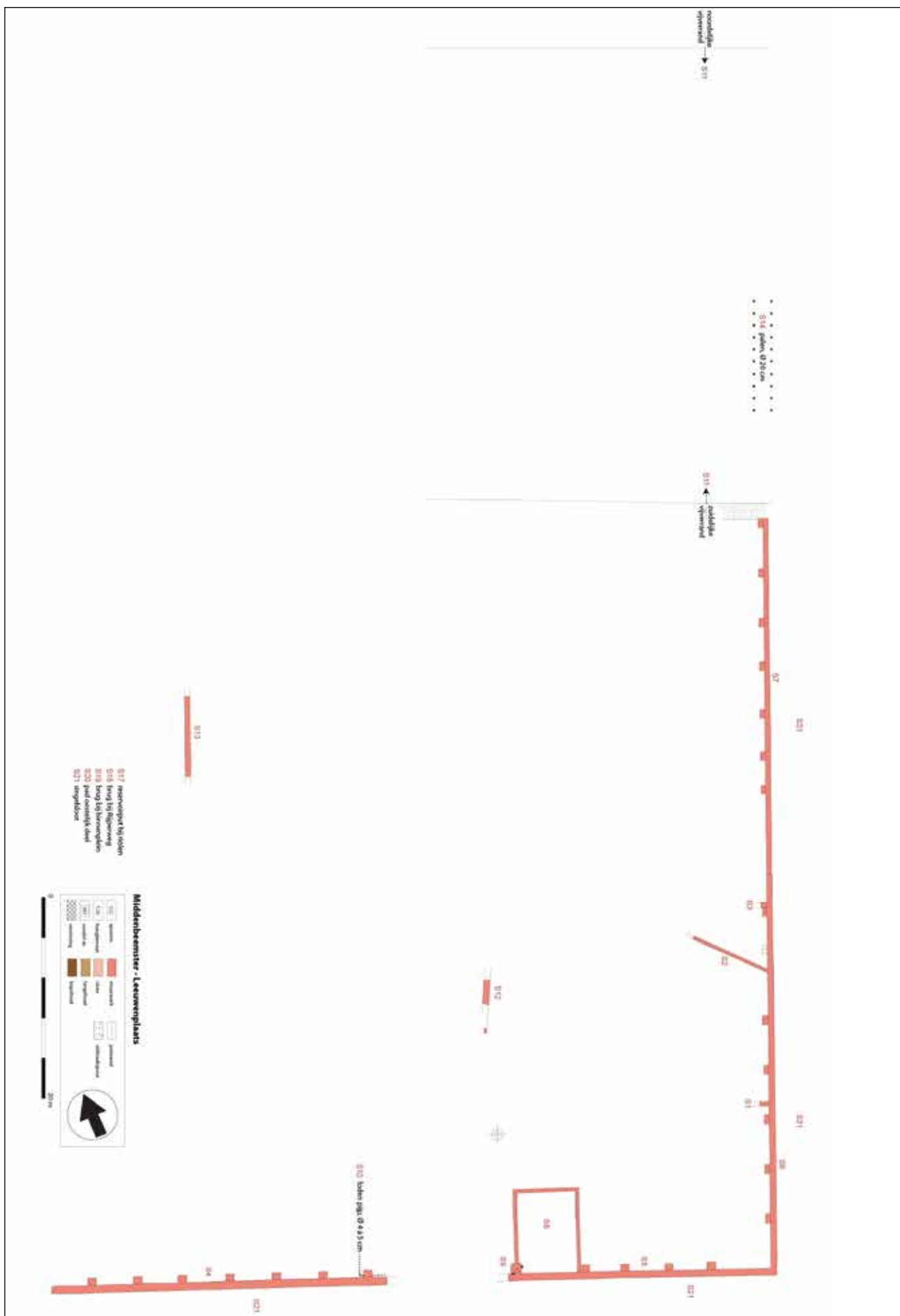
tuinmuur en mondde uit op een afstand van 30 m vanaf de zuidoosthoek van de tuinmuur (afb.5). De bovenkant lag slechts 25 cm onder het maaiveld, de breedte bedroeg 36 cm en de hoogte 32 cm, terwijl een 25 cm dikke puinlaag als bodem fungeerde. De resterende lengte van dit riool bedroeg 30 m. De derde rioolpijp (S3) stond weer haaks op de tuinmuur en lag 30 cm onder het maaiveld op een afstand van 36,5 m vanaf de zuidoosthoek van de tuinmuur (afb.6). De bovenbreedte was 20 cm, de onderbreedte 34 cm en de hoogte 34 cm.

Tuinmuur

Langs de nieuw gegraven kavelsloot werd de fundering gevonden van een tuinmuur, die over een lengte van 74,5 m (S6 en S7) langs de voormalige singelsloot (S21) had gestaan (afb.7). Aan de zuidkant maakte de muur een rechte hoek naar het westen en volgde een muurdeel (S4 en S5) van in circa 72 m lang; de hele tuinmuur was dus meer dan 146 m lang. De muur bezat aan de binnenzijde pilasters van 80 cm breed en 20 cm dik, die soms op onregelmatige onderlinge afstanden waren geplaatst, maar doorgaans een onderlinge afstand hart op hart hadden van circa 4,7 m (dit komt overeen met 15 Rijnlandse voet van 31,34 cm). De tuinmuur was afgebroken vlak onder de grasmatten, had een dikte van ongeveer 70 tot 80 cm en bestond uit overwegend rose/rode

Afbeelding 3 Houten bodem van reservoirput (S17) bij rioolpijp, vanuit zuiden (opname: H.Tol).

Kaart 4 Zuidelijk deel van de allesporenkaart van de Leeuwenplaats, met de plattegrond van de grote tuinmuur en de ligging van enkele funderingen en tuinelementen.

Afbeelding 4 Rioolpijp (S1) in oever van de nieuwe kavelsloot, vanuit oosten (opname: H.Tol).

bakstenen ($25 \times 12 \times 5 = 1500 \text{ cm}^3$).¹¹⁾ Alleen het los aansluitende deel S7 had afwijkende bakstenen en constructie (zie hieronder).

De onderkant van het metselwerk van de tuinmuur (afb. 8) lag op een diepte van ongeveer 1 m onder het maaiveld en rustte op dicht opeen geheide korte paaltjes van ongelijke dikte die ongeveer 1,5 m diep in de klei waren geslagen. Er waren ongeveer 20 paaltjes per m^2 . Zij waren gekantrecht en hadden een diameter van 10 tot 15 cm. Op de palen lagen (zonder kespen) houten delen van 2,5 cm dik met ongelijke lengte- en breedtematen, die grotendeels waren vergaan. In de singelsloot (S21) aan de oostzijde van de tuinmuur werd tijdens het uitgraven voor de nieuwe kavelsloot onder meer een bewerkt zandstenen blok aangetroffen, die waarschijnlijk van de tuinmuur afkomstig was. Direct ten zuiden van tuinmuur S4 en S5 had zich een vergelijkbare sloot bevonden, die geheel gedempt bleek te zijn met resten van de afgebroken tuinmuur.

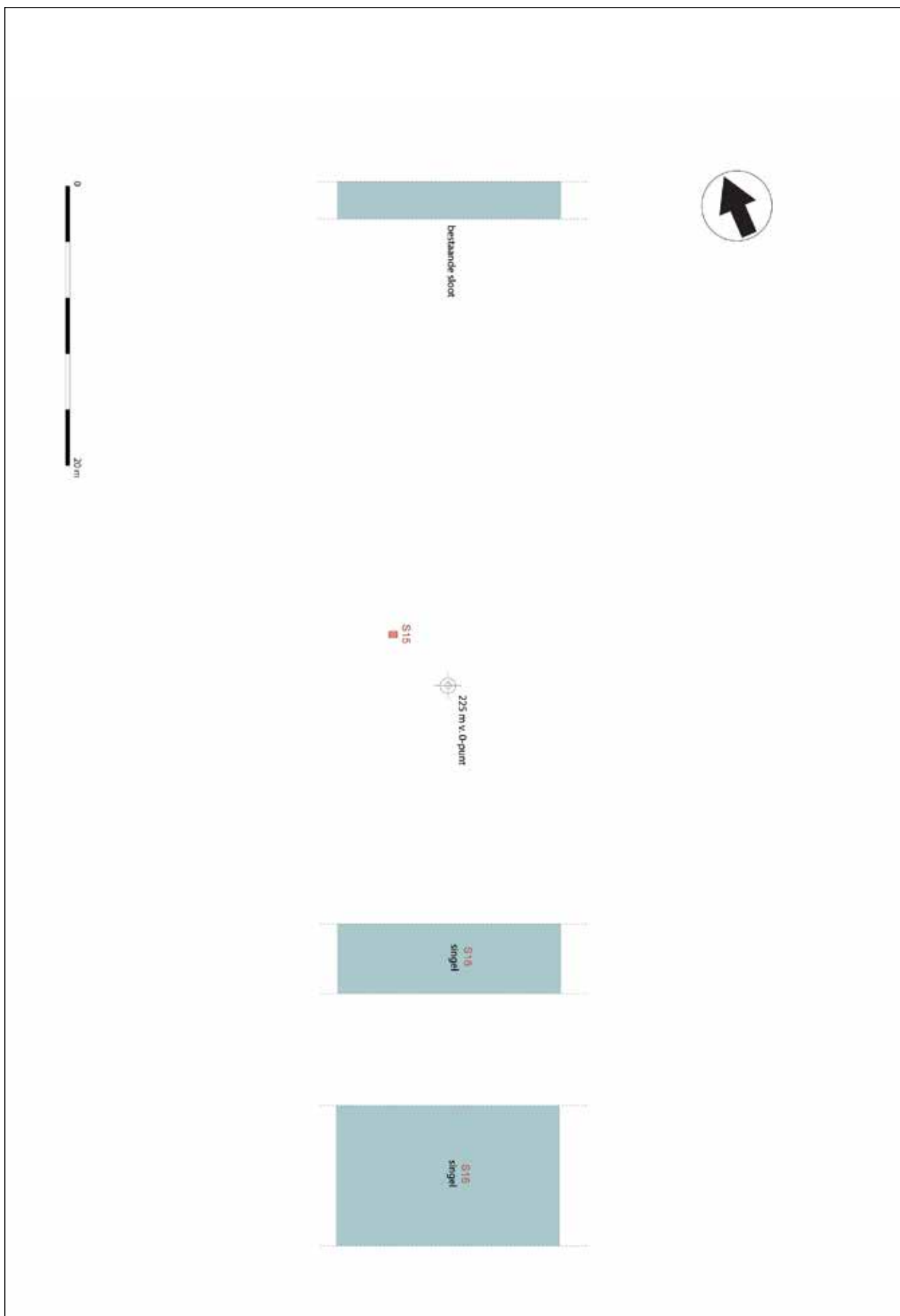
¹¹⁾ In het Provinciaal Depot (doosnr.297) zijn hiervan twee lichtrode bakstenen ($25,5 \times 12,5 \times 5/5,5 = 1673,4 \text{ cm}^3$) aanwezig.

Het westelijk deel van de tuinmuur aan de zuidkant (S4) (afb.9) had een lengte van 33 m en bezat zeven pilasters. Ten oosten hiervan was een gedeelte van 12 m niet vrij gegraven omdat zich op die plek ten tijde van het onderzoek de toegang tot het perceel bevond, maar het muurwerk in de bodem loopt hier door. Hier vandaan naar het westen gaande lag een stuk tuinmuur (S5) met een lengte van ruim 26,5 m waar vier pilasters aanwezig waren. De pilasters ontbraken echter ter plaatse van de tegen de tuinmuur aangelegen 'bedriegertjes' (S8).

De zuidoosthoek omgaand had het zuidelijke stuk tuinmuur (S6) langs de nieuw gegraven kavelsloot een lengte van 39,5 m met zeven pilasters. Koud hier tegenaan bevond zich aan het noordelijk eind een vervolg van de tuinmuur, die blijkbaar later was gebouwd. Het betreft een tweesteens muur (S7) met eveneens zeven pilasters aan de binnenzijde en een lengte van 35 m. Deze fundering bestond uit rode baksteen ($22/24 \times 12 \times 5 = 1380 \text{ cm}^3$) en rustte op funderingspalen, waarschijnlijk in de vorm van een 'Amsterdamse' paalfundering.¹²⁾

'Bedriegertjes'

Tegen de binnenzijde van de tuinmuur (S6) bevond zich een

Kaart 5 Noordelijk deel van de allesporenkaart van de Leeuwenplaats, met enkele singelgrachten en fragment van een fundering van de boerderij.

Afbeelding 5 Twee rioolpijpen (links S2, rechts S3), met in het midden een vrij gelegd gedeelte van tuinmuur (S6), vanuit zuidoosten (opname: H.Tol).

gemetseld plateau (S8) met daaromheen een tweesteens dikke fundering van kleine gele bakstenen, waarvan nog één laag aanwezig was. De onderkant van deze los gestapelde fundering reikte tot 75 cm onder het maaiveld. Inclusief de bijbehorende funderingen met het plateau ruim 8 meter in noord-zuidrichting en 6,5 m in oost-westrichting. De afstand tot de zuidoosthoek van de tuinmuur bedroeg circa 19 m. Ondanks dat de constructie door de grijper van de graafmachine kapot was getrokken en een deel van het materiaal was verwijderd, konden er nog zinvolle waarnemingen worden gedaan (afb.10). De onderlaag bleek te bestaan uit kruislings over elkaar gemetselde gele baksteentjes ($18/18,5 \times 8/8,5 \times 3,5 = 527 \text{ cm}^3$) in drie tot vier lagen dik.¹³⁾ Onder het metselwerk, dat tot circa 75 cm onder het maaiveld reikte,

lagen planken of delen op circa 1 m lange aangepunte paaltjes. Deze waren ingeslagen in rijen met een onderlinge afstand van 80 en 60 cm.

In de zuidoosthoek van het plateau was nog over een oppervlakte van enkele vierkante meters een afwerking aanwezig van in concentrische patronen gemetselde zwarte keitjes met een doorsnede van 3 tot 10 cm (afb.11). Zij waren verticaal verwerkt in een bed kalkmortel van 7 cm dik, zodanig dat de toppen van de keitjes enkele cm boven de mortel uitstaken. Enkele banen witte kiezelstenen markeren de patronen. Onder de keitjes lagen de resten van een loden waterleidingsysteem met op telkens 36 cm afstand van elkaar kleine bolvormig afgewerkte standpijpjes (diameter 1,5 cm) die tussen de keitjes omhoog kwamen.¹⁴⁾ Dit waren de kleine onzichtbare fonteintjes van de 'bedriegertjes'. De loden buizen bezaten verschillende diameters en waren nog in

12) Deze funderingswijze kwam vanaf het eind van de 16e eeuw in Amsterdam tot ontwikkeling en was gebaseerd op grenen masten, die in een dubbele rij werden ingeheid op stuit. Aanvankelijk waren ze alleen verbonden door overlangse muurplaten, maar later legde men per palenstel eerst een dwarshout of kesp neer, waarop de muurplaten gelegd werden: Baart 1977, 47.

13) In het Provinciaal Depot (doosnr.297) zijn hiervan twee gele bakstenen ($17,5/18 \times 8 \times 3,5/4 = 532,5 \text{ cm}^3$) aanwezig.

14) Een deel van het kiezelpatroon met 1 spuiters is bewaard gebleven. In het provinciaal depot (doosnr.297) zijn twee zwarte kiezelstenen aanwezig (rechttop staande en aaneen gemetseld met mortel) respectievelijk 5,5 en 7,5 cm lang.

Afbeelding 6 Rioolpijp (S3) in oever van de nieuwe kavelsloot, vanuit oosten (opname: H.Tol).

Afbeelding 7 Nieuw gegraven kavesloot met resten van houtwerk onder tuinmuur (S6) en links de aanzet van dwarsgelegen tuinmuur (S5), vanuit zuidoosten (opname: H.Tol).

Afbeelding 8 Vrij gelegd gedeelte van tuinmuur (S6) in oever van de nieuwe kavelsloot, vanuit oosten (opname: H.Tol).

Afbeelding 9 Fundering dwarsgelegen tuinmuur (S4) in oever van de nieuwe kavelsloot, vanuit oosten (opname: H.Tol).

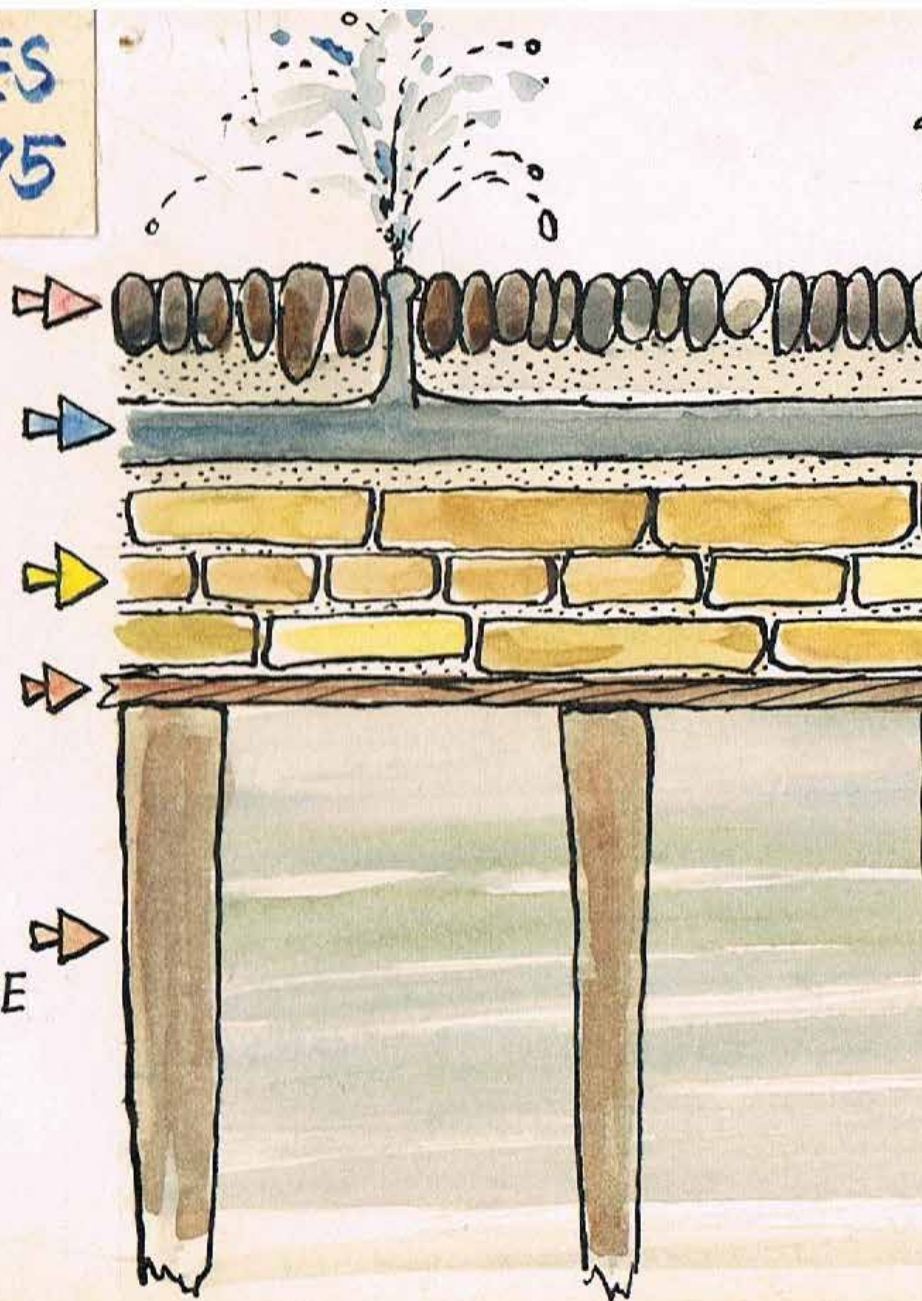
BEDRIEGERTJES A^o 1625//1675

VUURSTEEN
ROLKEITJES

LODEN BUIS MET
SPUITMONDJES

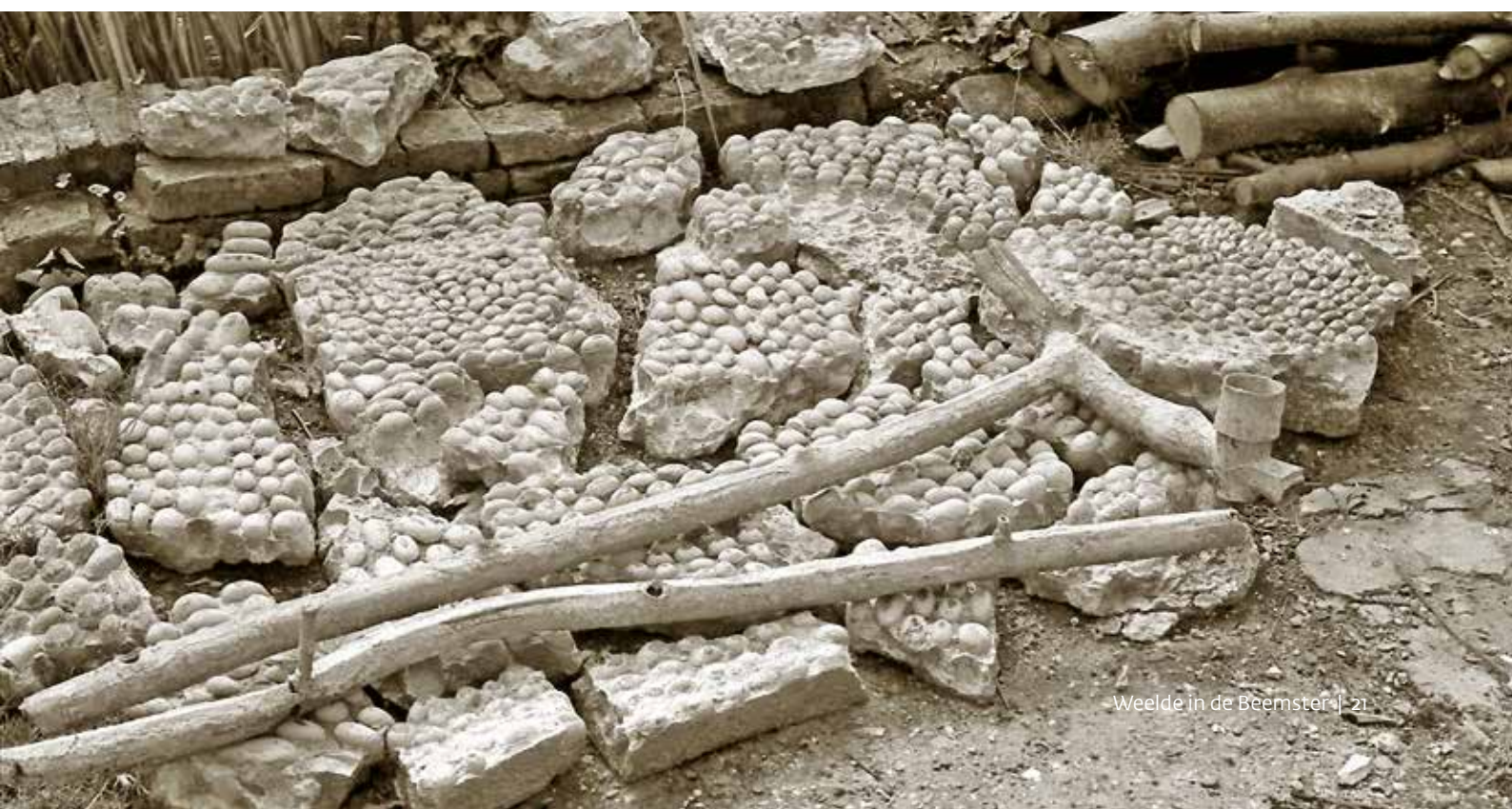
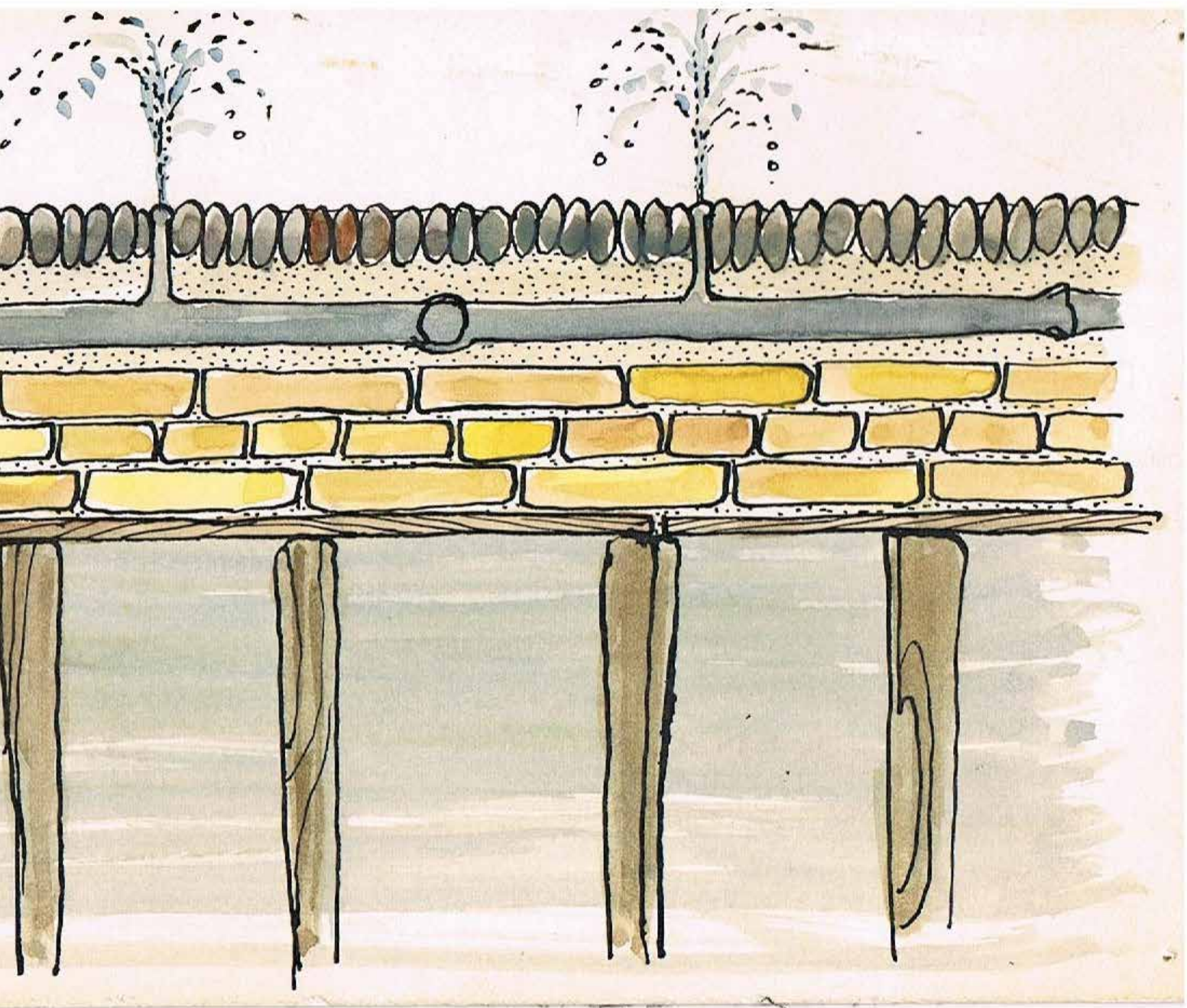
YSSELKLINKERS
IN KALKMORTELM
PLANKEN

± 1 MTR. LANGE
PAALTJES IN DE
KLEIBODEM.

Afbeelding 10 Reconstructie van de waargenomen doorsnede van de 'bedriegertjes' (tekening: H.Tol).

Afbeelding 11 >> Meegenomen onderdelen van de 'bedriegertjes' (S8), gered van een vrachtwagen: kiezelvloer met sierpatroon, loden buizen, kleine pijpjes met sproeiertjes en een bronzen aftapkraan (huidige verblijfplaats onbekend) (opname: H.Tol).

Afbeelding 12 Tijdens het graafwerk aangetroffen muurbrokken en puin, met vooraan stoepsteen van de 'bedriegertjes' (S8) en daarachter waarschijnlijk brok van tuinmuur (S5) (opname: H.Tol).

goede staat. Zij bestonden uit stroken bladlood die waren rond gewalst en daarna over de gehele lengte aaneen gesoldeerd. Aan één buiseinde was een bronzen aftapkraan bevestigd.

Van de sierkeitjes werd in de vulling van de singelsloot (S21) een groot aantal teruggevonden, evenals diverse stukken vierkante arduinplaten van 2,5 cm dik. Mogelijk vormden deze natuurstenen platen ook onderdeel van het plateau van de 'bedriegertjes'. Nadat de graafmachine het plateau had weggebroken werd op deze plek nog een apart stukje metselwerk met een heel dun loden pijpje gevonden, wellicht behorend tot de sokkel van een waterspuitend beeldje. In een latere bewoningsfase was dit plateau verstoord geraakt en overdekt met een laag kalkpuin waarin een geprofileerde stoepsteen was geplaatst (afb.12), zonder dat de functie hiervan duidelijk is.

Vanwege het graafwerk van de graafmachine werden sommige onderdelen los aangetroffen, zoals een van kleine gele bakstenen gemetselde bak (S9) die zich oorspronkelijk waarschijnlijk in de zuidwesthoek van de 'bedriegertjes' bevond (afb.13). Het is mogelijk dat hierin de aftapkraan van het waterleidingsysteem van de 'bedriegertjes' aanwezig was om het leeg te laten lopen voordat de vorst inviel. De bak was meer dan 60 cm lang en had een inwendige diepte van 40 cm, de dikte van de wand was 14 cm en van de bodem 11 cm. Op de

plek van het plateau waar zich de bak oorspronkelijk moet hebben bevonden, lagen op een diepte van circa 100 cm onder het maaiveld nog vier houten delen van circa 5 cm dik. Ook bevonden zich hier enkele funderingspalen.

Aan de westkant van de 'bedriegertjes' werd op circa 50 cm onder het maaiveld nog een lang stuk loden pijp (S10) met een diameter van 4 à 5 cm gevonden. De pijp liep direct langs de binnenkant van de tuinmuur (S4) en boog op een afstand van 15 m vanaf de 'bedriegertjes' recht naar het noorden af, in de richting van de voormalige woongebouwen.

Vijver en loopbrug

Ten noorden van het erf van de buitenplaats bevond zich een grote vijver (S11), ook wel 'viskom' genoemd. In het terrein was op de plaats van de vijver nog een duidelijke inzinking te zien.¹⁵⁾ Bij enig graafwerk aan de voormalige oever van de vijver werd een venige vulling waargenomen (afb.14), waarin veel zoetwaterslakken en schelpen, houtspaanders en schorsresten, maar ook keramiekfragmenten uit de 18^e en/of 19^e eeuw. De vulling van de vijver is ook waargenomen in het talud van de nieuw gegraven kavelsloot. Hieruit bleek dat de

¹⁵⁾ Tol meende dat hier oorspronkelijk een doolhof gelegen was, maar daarvoor zijn bij het archeologisch onderzoek geen aanwijzingen gevonden. Waarschijnlijk was op deze plek vanaf de aanvang een vijver aanwezig.

Afbeelding 13 Links: bak (S₉) van de 'bedriegertjes' (S₈); rechts: waarschijnlijk brok van tuinmuur (S₅) (opname: H.Tol).

vijver in open verbinding had gestaan met de singelsloot ten oosten daarvan. Het voormalige talud van de zuidelijke vijveroever lag op circa 60 m vanaf het hoofdnulpunt. De noordelijke oever van de vijver bevond zich, gemeten iets ten oosten van het midden, op circa 108 meter ten noorden van het hoofdnulpunt. Aan de oostkant van de vijver lag die oever op circa 100 m vanaf het hoofdnulpunt. Hieruit blijkt dat de vijver in het midden meer dan 48 m breed was (in noord-zuid richting) en aan de oostkant circa 40 m.

Aan de oostelijke zijde van de vijver, min of meer in het verlengde van de teruggevonden tuinmuur, werd een dubbele rij van zware ronde palen gevonden (S₁₄). De palen waren aangepunt, hadden een diameter van circa 20 cm en waren minstens 3 m lang. De twee palenrijen stonden ongeveer 1,8 m uit elkaar, de onderlinge afstand tussen de palen binnen elk van de rijen was bijna 1,2 m. Waarschijnlijk hebben de palen een houten loopbrug gedragen waarover men de vijver aan deze kant kon passeren.

Singelsloten

Zoals reeds is opgemerkt, werd tijdens het graven van de nieuwe kavelsloot een circa 3 meter brede gedempte singelsloot (S₂₁) over een grote lengte open gegraven (afb.15). In de slootvulling bevonden zich verschillende vondsten, zoals polychrome tegels, dakleien, ruitjes van glas-in-lood en een zandstenen blok bewerkt met frijnslag. Ook werden de

aansluitende noordelijke singelsloten (S₁₆) aangesneden, waarvan de slootvullingen respectievelijk op afstanden van 185 tot 195 m en op 203 tot 208 m lagen vanaf het hoofdnulpunt.¹⁶⁾

Infrastructuur

In het talud van de berm-sloot langs de Rijperweg bleken nog resten van de paalfundering aanwezig van de brug (S₁₈) die vanaf die weg toegang gaf tot de middenlaan van het buitenplaatsterrein. Deze brug werd in 1882 bij de bouw van de nieuwe boerderij afgebroken en 30 m naar het westen verplaatst.

Van een tweede brug (S₁₉), die toegang gaf vanaf de middenlaan tot het binnenplein, zijn gemetselde brughoofden teruggevonden (afb.16). Er waren twee soorten baksteen toegepast: de onderste lagen bestonden uit zachte kleine baksteen van geel/rose kleur (18 x 8 x 3,5 = 504 cm³) en verder was er een harde roodachtige steen gebruikt (22 x 11 x 4,5 = 1089 cm³). Het metselwerk van het oostelijke brughoofd was 67 cm dik bij een hoogte van circa 60 cm. De breedte van het brughoofd (aan de oostkant van de sloot) bedroeg 3 m

¹⁶⁾ De toen nog bestaande eindsloot van het perceel bevond zich tussen 258 tot 260 m vanaf het hoofdnulpunt. De positie van singelsloten en eindsloot stemmen volledig overeen met die op de kadastrale minuut van 1813.

Afbeelding 14 Zijkant van de nieuwe kavelsloot waarin zich links het talud aftekent van zuidelijke vijveroever (S11) van de buitenplaats (opname: H.Tol).

Afbeelding 15 Nieuw gegraven kavelsloot met resten van de funderingspalen van tuinmuur (S6) en op de achtergrond de huidige boerderij, vanuit noordoosten (opname: H.Tol).

Afbeelding 16 Losse brokken muurwerk van brug (S19) tussen middenlaan en hoofdeiland (opname: H.Tol).

met uiteen wijkende zijden, die naar het oosten toe tot circa 3 m doorliepen. Het muurwerk was gefundeerd op met (dunne) kespen verbonden poeren, afgedekt met houten platen van 7 cm dikte. Vermoedelijk heeft op de bruggenhoofden een houten brugdek gelegen. Bij de bruggenhoofden en in de middenlaan lagen een groot aantal veldkeien op een diepte van circa 20 cm onder de grasmat. Waarschijnlijk gaat het hier om wegverharding.

Ten oosten van de Leeuwenplaats lag kavel 22. Deze werd in de 18^e eeuw bij de buitenplaats getrokken en deels beplant met boomgaarden en doorgraven met sloten en singels. Tijdens het archeologisch onderzoek werd hier een landweg (S20) aangetroffen die was opgehoogd met een hoeveelheid puin van soms een meter dikte. In dit puin werden enige fragmenten polychrome tegels gevonden, evenals een beschadigde zandstenen console van een schouw uit het eerste kwart van de 17^e eeuw. Ook lag er een fragment van een hardstenen baluster uit de 18^e eeuw. De oprijlanen bleken hier en daar te zijn verhard met dunne lagen afval uit glasovens. Dit betrof glasovensintels van licht- en donkerblauw glas, alsmede brokken uitgewalste platen Boheems glas uit de 18^e eeuw.

3.2.4 Profielbeschrijving

De opbouw van de bodem bestond voornamelijk uit een 'bouwvoor' onder de grasmat van 10 tot 20 cm dikte met direct daaronder de *Laag van Wormer* (oftewel: *Beemster-*

afzettingen). Alle sporen bevonden zich in laatstgenoemde afzettingen.

3.2.5 Relevante sporen en vondsten in de omgeving

In de nabije omgeving van de Leeuwenplaats zijn sinds 1985 verschillende archeologische onderzoeken verricht. Enkele daarvan hebben resultaten opgeleverd uit dezelfde archeologische periode als de Leeuwenplaats, namelijk de 17^e tot 19^e eeuw. Het gaat met name om een buitenplaats onder het fort aan de Nekkerweg, een stolpboerderij aan de Rijperweg te Middenbeemster en het kerkhof van de Nederlands-Hervormde kerk van Middenbeemster.

Het fort aan de Nekkerweg (afb.17-F), onderdeel van de Stelling van Amsterdam, bleek te zijn gebouwd op de plek van een voormalige buitenplaats. Vanwege een verbouwing van het fort werd archeologisch onderzoek uitgevoerd, waarbij van die buitenplaats enkele slootvullingen werden aangetroffen. Volgens de kaart van Van Berckenrode uit 1646 bestond de buitenplaats van oost naar west uit drie onderdelen. Aan de oostzijde stonden dicht bij de weg gebouwen die niet op een omgracht perceel lagen, waarschijnlijk de bij- of bedrijfsgebouwen. Een oprijlaan liep hierlangs naar het tweede onderdeel bestaande uit een dubbel omgracht terrein waarop een tuinaanleg en een gebouw, waarschijnlijk het hoofdgebouw. Ten westen hiervan lag het derde onderdeel: een klein dubbel omgracht onbebouwd eiland met bomen, mogelijk een boomgaard.

Afbeelding 17 Kaart van de besproken archeologische vindplaatsen: L = Leeuwenplaats, S = stolpboerderij, K = kerk van Middenbeemster, F = fort aan de Nekkerweg (ondergrond: ARCHIS).

Tijdens het onderzoek werden uit de tijd van de buitenplaats drie gedempte sloten teruggevonden gelegen aan de buitenste rand van het buitenplaatscomplex, bij boomsingels en toegangsweg. De slootvullingen waren ongeveer een meter diep en langs één van de oevers bevond zich een houten beschoeiing. Een andere belangrijke conclusie die op basis van het onderzoek kon worden getrokken volgde uit het georefereren van de kaart van Van Berckenrode uit 1646. Hieruit blijkt namelijk dat de oost-west maten door hem naar verhouding te klein zijn ingetekend ten opzichte van de noord-zuid maten.¹⁷⁾

Aan de westzijde van Middenbeemster werden de resten van een 17^e eeuwse stolpboerderij opgegraven (afb.17-S).¹⁸⁾ Op de kaart van Van Berckenrode komt de boerderij nog niet voor, maar vanwege de aangetroffen vondsten uit het tweede kwart van de 17^e eeuw moet hij kort na 1646 tot stand zijn

¹⁷⁾ Griffioen 2011.

¹⁸⁾ Corver 2008, 13-38. Onder de boerderij werden sporen van een middeleeuws verkavelingspatroon aangetroffen samenhangend met bewoning op het veen, daterend van vóór het ontstaan van de Beemster als meer.

gekomen. Van de boerderij werden terug gevonden: gevels, waterput, funderingen van vierkantspalen in het midden en aanwijzingen voor een interne indeling. Kort na 1815 werd de waterput vervangen door een bakstenen waterkelder. De in de waterput aangetroffen onbewerkte takjes es, els, wilg en beuk wijzen erop dat deze bomen in de omgeving van de stolp groeiden.

Midden in het beschermde dorpsgezicht van Middenbeemster kon door archeologisch onderzoek de geschiedenis van de kerk en het voormalige kerkhof aanmerkelijk worden aangevuld.¹⁹⁾ Op het kerkhof, dat nog grotendeels intact bleek te zijn, werden in totaal 448 begravingen geconstateerd (afb.17-K). Ook werd duidelijk dat de kerk en het grafveld zijn gesitueerd op een in twee fasen uit klei opgebouwde terp uit de 17^e eeuw. Een deel (56 stuks) van de teruggevonden graven bevond zich in de klei van de oude terp en zullen daarom nog uit de 17^e eeuw dateren. Een deel van de kleiterp was in 1829 afgegraven en opgevuld met zand, waarna het als algemene begraafplaats door de gemeente in gebruik werd genomen tot 1866. Het grootste deel van de teruggevonden graven behoorden tot deze periode. De opgraving heeft daarmee een wetenschappelijk zeer waardevolle populatie van een rurale bevolking uit de 19^e eeuw opgeleverd.

3.3 Vondsten

3.3.1 Keramiek

Keramiek vaatwerk

Er zijn diverse keramiekfragmenten aangetroffen vanaf de 17^e tot in de 19^e eeuw, zoals in de vulling van de grote vijver (S11). Niet bekend is de vindplaats van enkele grote fragmenten van een bijzonder bord van Italiaanse faïence met het wapen en de initialen van de bezitter: IVS (Jan van der Straten). Dit bord, dat op bestelling gemaakt is, moet dateren tussen circa 1650 en 1680 (afb.18) * en behoort tot de vondsten die bewaard gebleven zijn, het overige vaatwerk is verdwenen.

Keramiek bouw materiaal

In het reservoir bij de gemetselde riolen werd puin van een gesloopte schoorsteen gevonden, dit werd niet meegenomen. Wel werden de polychrome tegelfragmenten uit de uitgegraven singelsloot (S21) verzameld. Ook in de puinverharding van de landweg aan de oostzijde (S20)

19) Griffioen (m.m.v. Hoogland) 2011. Overigens werd onder de terp een spoor aangetroffen in de ondergrond, vergelijkbaar met die naast Rijperweg 52, die waarschijnlijk ook afkomstig is van het middeleeuwse verkavelingspatroon uit de veenbewoningsperiode.

*Vriendelijke mededeling van Martin Veen, depotbeheerder van het Provinciaal Depot voor Archeologie Noord-Holland.

Afbeelding 18 Bord van Italiaanse faïence met daarop het wapen en de initialen van de bezitter, Jan van der Straten. Foto Provincie Noord-Holland, Kees Zwaan.

bevonden zich fragmenten polychrome tegels. Het gaat om een monochrome tegel met florale motieven en een polychrome tegel met oranjeappels en goudsbloemen. Verder was het opvallend dat er bij de gebouwsporen (S12) relatief weinig dakpan-fragmenten werden aangetroffen, terwijl het dakleij sterk overheerste.

3.3.2 Natuursteen

Natuursteen bouw materiaal

Zoals bij een buitenplaats verwacht kon worden, werden diverse onderdelen van natuursteen bouw materiaal gevonden. Uit het hoofdgebouw zal een fragment van een zandstenen console van een schouw afkomstig zijn, dat te dateren is in het eerste kwart van de 17^e eeuw en later gebruikt werd bij de puinverharding van de landweg aan de oostzijde (S20) (afb.19). Deze console bevindt zich nu in de tuin van museum Betje Wolff en is enigszins verweerd geraakt; het meet 23 bij 23 cm. In dezelfde puinverharding lag volgens het verslag van Tol een deel van een hardstenen baluster.²⁰⁾ Waarschijnlijk is dit de bewerkte natuurstenen zuil die zich bevindt in de boerderij aan de Rijperweg. Deze is 80 cm hoog en de onderkant meet 45 x 45 cm, de bovenkant is 35 x 35 cm en hierin bevindt zich een vierkant gat, waar

20) Tol dateert deze in de 18^e eeuw.

Afbeelding 19 Twee bewaard gebleven tegels. Foto Provincie Noord-Holland, Kees Zwaan.

Afbeelding 20 Natuurstenen zuil in boerderij Rijperweg 115 (opname: A.Vis).

Afbeelding 21 Overzicht van bouwfragmenten, met onder meer op de voorgrond een stoepsteen, waarschijnlijk aangetroffen bij de 'bedriegertjes' (S8) (opname: H.Tol).

Afbeelding 22 Uit singelsloot (S21) afkomstige kiezeltjes van de vloer van de 'bedriegertjes' (opname: H.Tol).

Afbeelding 23 Het schaarse nog bewaard gebleven onderdeel van de 'bedriegertjes'. Foto Provincie Noord-Holland, Kees Zwaan.

waarschijnlijk iets op heeft gestaan (afb.20). Een gebruik als baluster bij een representatieve trap of balustrade aan het hoofdgebouw lijkt goed mogelijk. Ook een geprofileerde stoepsteen die naderhand op de plek van de 'bedriegertjes' (S8) terecht kwam kan van de tuinmuur of uit het hoofdgebouw afkomstig zijn (afb.21). Dat dit gebouw met leien gedekt was, werd duidelijk door de vele resten daarvan in de singelsloot (S21) en bij het uitgegraven fundament (S12). Van een zandstenen blok van 28 x 30 x 30 cm, met frijns slag bewerkt, dat gevonden werd in de singelsloot (S21) is niet duidelijk of het onderdeel was van de tuinaanleg of van een gebouw. De veldkeien die dienst deden als wegverharding nabij de brug aan de middenlaan (S19) behoorden in ieder geval wel tot de tuinaanleg, evenals de zwarte en witte sierkeitjes van de 'bedriegertjes' (afb.22). Van de 'bedriegertjes' zijn op dit moment nog maar enkele kleine stukken overgebleven (afb.23).

3.3.3 Overig vondstmateriaal

Glas bouw materiaal

Van de vensters van de gebouwen werden enkele ruitjes van glas-in-lood teruggevonden in de singelsloot (S21).

Glas ovenafval

Meer bijzonder is het afval van glasproductie dat in de puinverharding van onder meer de landweg aan de oostzijde (S20) aanwezig was. Het betreft dunne lagen afval uit glasovens, bestaande uit glasovensintels van licht- en donkerblauw glas, alsmede brokken uitgewalste platen 'Boheems' glas, te dateren in de 18^e eeuw. Van dit glas zijn nog een stuk of vijftien fragmenten bij museum Betje Wolff aanwezig (afb.24).

Metaal bouw materiaal

In de 'bedriegertjes' (S8) was een uitgebreid stelsel van loden buizen van verschillende diameters verwerkt. Zij waren opgebouwd uit stroken rond gewalst bladlood, over de gehele lengte aaneen gesoldeerd. Van brons was een (groot deel van een) kraan, die aan één buiseinde was gesoldeerd (afb.11).

Overig

In de grote vijver (S11) bevonden zich veel zoetwaterslakken en -schelpen, houtspaanders en schorsresten.

Afbeelding 24 Glasovensintels uit de puinverharding van onder meer de landweg aan de oostzijde (Szo) (opname: A.Vis).

3.4 Historisch onderzoek

3.4.1 Historisch-cartografische gegevens

De percelen in het centrale deel van de Beemster waren gegroepeerd in telkens vijf kavels van 20 morgen elk.²¹⁾ Volgens recent onderzoek maten deze kavelblokken 248 roeden (= 934 m) in het vierkant. De breedte van elk van de kavels (inclusief kavelsloten) is dus 49,6 roeden (= 186,8 m).²²⁾ De 'standaardkavel' in de Beemster meet daarmee 186,8 bij 934 meter. Het is dus niet juist dat de afmetingen 180 bij 900 meter zouden zijn, zoals tot voor kort verondersteld werd.²³⁾

De kaart van Van Berckenrode, circa 1646.

De oudste kaart waarop de Leeuwenplaats werd afgebeeld, is die van Van Berckenrode en Van Breen die de situatie in de

Beemster omstreeks 1646 weergeeft en die als zeer betrouwbaar wordt beschouwd.²⁴⁾ Opvallend is dat erf en tuinaanleg van de Leeuwenplaats niet symmetrisch gepositioneerd waren op de 'standaardkavel' waarop ze gelegen waren. Het buiten is inclusief de buitensingels namelijk zowel breder als langer dan het langgerekte rechthoekige beboste bijperceel aan de oostzijde, waaromheen ook een windsingel is gelegen.

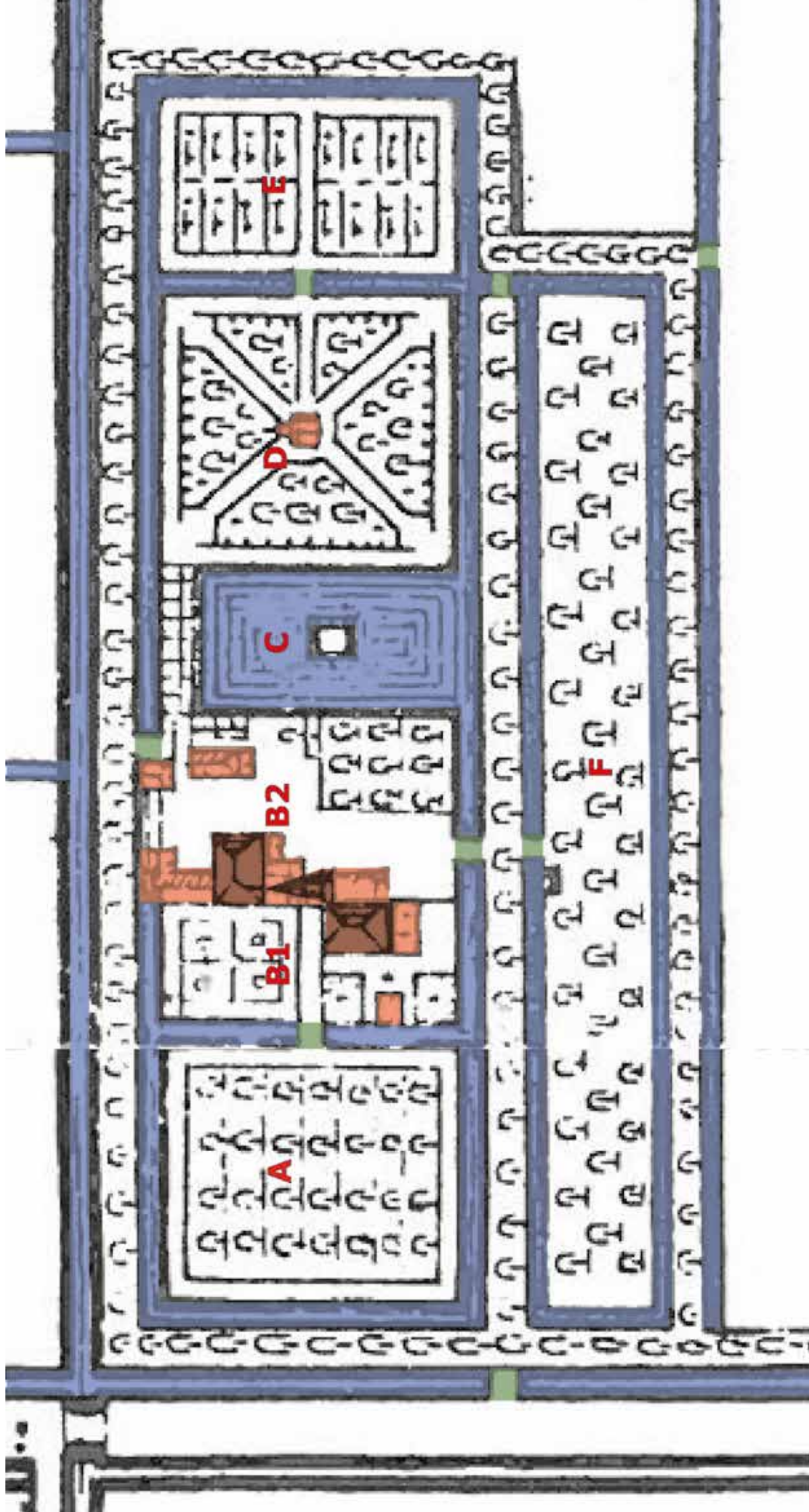
Samen beslaan hoofd- en bijperceel wel precies de breedte van een 'standaardkavel' van circa 187 m (= 49,6 Rijnlandse roede). De verhouding tussen bijperceel en hoofdperceel bij Van Berckenrode is 1 : 2,65. Dit betekent dat het bijperceel bij hem 51,23 m (= 13,6 roede) breed is en het hoofdperceel 135,77 m (= 36 roede). Echter, op de kadastrale minuut uit 1813 is de verhouding tussen het bijperceel en het hoofdperceel 1 : 1,31. Dit betekent dat het bijperceel 81 m (= 21,5 roede) breed is en het hoofdperceel 106 m (= 28,1 roede).

21) De in de Beemster tijdens de 17^e en 18^e eeuw gebruikte maten waren de Rijnlandse roede (= 3,767 m) en de Rijnlandse voet (= 31,34 cm). Elke roede mat 12 voet. De bijbehorende morgen was 0,85 ha.

22) Hooijberg 2011, 26.

23) Deze afmetingen worden bijvoorbeeld vermeld bij Reh, Steenberg en Aten 2005, 125.

24) De Vries 1983, 15. Hij wijst erop dat er weliswaar in 1644 reeds afdrukken van de kaart werden vervaardigd, maar dat die daarna nog is bijgewerkt. Hij veronderstelt daarom een uiteindelijke datering van de kaart omstreeks 1646.

<< **Afbeelding 25** De hofstede van Van der Straten (later Leeuwenplaats) op de kaart van Van Berckenrode/Van Breen (situatie 1646), waarop ingekleurd: water (blauw), bruggen (groen) en gebouwen en 'bedriegertjes' (rood); de daken van de belangrijkste gebouwen zijn donkerrood.

De letters betreffen:

A = boomgaard,

B1 = zuidelijke helft hoofdeiland met hoofdgebouw en siertuin met 'bedriegertjes',

B2 = noordelijke helft hoofdeiland met bijgebouwen en bossage,

C = grote vijver met eiland,

D = eiland met bomen, diagonale paden en tuinkoepel,

E = eiland met moestuin,

F = boomgaard.

Tijdens het archeologisch onderzoek is gebleken dat de oude singelsloot uit de 17^e eeuw inderdaad op de plek gelegen was die het kadastrale minuutplan aanduidt en niet op de plek volgens Van Berckenrode. De sloot is niet in later tijd verplaatst, zodat de conclusie moet zijn dat de ligging bij Van Berckenrode onjuist is en de singelsloot door hem ongeveer 19 meter te ver naar het oosten getekend werd. De in 1985 gegraven kavelsloot ligt immers precies in het tracé van de singelsloot op de kadastrale minuut. Het huidige perceel is circa 92 m breed, het perceel ten oosten daarvan 94 m, wat een gezamenlijke breedte maakt van circa 186 m, de kavelbreedte uit de periode van droogmaking.

Volgens de kadastrale minuut en het archeologisch onderzoek lag de zuidelijke oever van de vijver op circa 175 m vanaf de bermsloot langs de Rijperweg, maar Van Berckenrode geeft hier een afstand van circa 200 m. Dus ook voor wat betreft de lengterichting zijn de maten bij Van Berckenrode niet geheel betrouwbaar. Zoals in paragraaf 3.2.5 reeds werd opgemerkt bleek ook tijdens het onderzoek bij het Fort aan de Nekkerweg dat de verhouding tussen lengte- en breedtematen niet klopten. Afgezien van de maatvoering zal de totale indruk die Van Berckenrode van de buitenplaats en zijn onderdelen geeft wel juist zijn. Daarom is het zinvol om de verschillende onderdelen die de kaart toont kort in oenschouw te nemen (afb. 25).

Vanaf de Rijperweg naar het noorden gaande trof men van zuid naar noord binnen de singels enkele omgrachte 'eilanden' aan die alle dezelfde oostwest breedte hadden, namelijk (volgens de kadastrale minuut) 79 m, dit is 21 Rijnlandse roede.

A Direct aan de weg was een vrijwel vierkant eiland met een boomgaard waaromheen een pad liep langs de binnenkant van de omgrachting.

B1 Een brug vormde de verbinding met het eveneens vierkante hoofdeiland. Op de zuidelijke helft stond het

hoofdgebouw met groot schilddak en een toren midden tegen de noordgevel. Van dit hoofdgebouw is tijdens het archeologisch onderzoek een klein stukje teruggevonden (S12). In de tuinaanleg direct ten zuiden van het huis vallen drie vierkanten op, waarvan het middelste vierkant het kleinst was. Volgens het archeologisch onderzoek was dit de plek waar zich het plateau van de 'bedriegertjes' bevond, die dus vóór 1646 al bestaan moet hebben. Ten westen van dit tuingedeelte lag een geometrisch aangelegde (sier)tuin. De tijdens het archeologisch onderzoek teruggevonden tuinmuur is op de kaart van Van Berckenrode niet zichtbaar.

B2 Op de noordelijke helft van het hoofdeiland stonden meerdere bijgebouwen (waarbij ook een stolpvormig gebouw aanwezig lijkt) en een tweede boomgaard of bossage. Bruggen aan de oostkant gaven toegang tot de oostelijke windsingel (die als oprijlaan fungeerde) en tot de grote boomgaard op het bijperceel. Ook de westelijke windsingel was bereikbaar via een brug.

C Ten noorden van het hoofdeiland lag een grote vijver, de 'viskom', met in het midden een klein vierkant eiland. Een dam met gelijke breedte als de windsingels bevond zich aan de westkant van de vijver en verzorgde de verbinding met het volgende eiland. De bij het archeologisch onderzoek teruggevonden houten loopbrug aan de oostzijde van de vijver is niet op de kaart van Van Berckenrode aangegeven.

D Ten noorden van de vijver lag een groot vrijwel vierkant eiland, dat een diagonaal padenpatroon had waartussen bomen stonden. In het midden van de diagonalen stond een klein gebouwtje, waarschijnlijk een 'speelhuis' of 'koepel'. Vanaf dit bouwwerk liep een pad recht naar het meest noordelijke eiland toe, dat met een brug te bereiken was.

E Het meest noordelijke eiland werd door een pad midden-door gesneden. Zowel aan de westkant als aan de

oostkant van dat pad lagen acht langgerekte percelen, waarschijnlijk was dit de moestuin.

- F Tenslotte is er het met bomen beplante langgerekte eiland op het bijperceel aan de oostkant, dat zijn eigen windsingels bezat en dat als een grote boomgaard kan worden beschouwd.

Globaal kunnen de terreindelen op basis van twee hoofd-functies worden verdeeld: enerzijds die met primair de functie *wonen, vermaak en status* en anderzijds met primair een *bedrijfseconomische* functie. Tot de eerste functie behoorden de terreindelen b1, c en d, tot de tweede functie de terreindelen a, b2, e en f. Daarbij dient wel te worden bedacht dat soms de functies door elkaar liepen. Zo had de boomgaard op eiland a ongetwijfeld ook een decoratieve en status-verhogende functie, zowel vanwege de ligging vooraan bij de weg als vanwege het pad dat eromheen liep. Opvallend is dat de terreindelen met woon- en met economische functie door elkaar liggen.

Als gekeken wordt naar de wijze van naderen van de buitenplaats, dan ging men vanaf de Rijperweg de brug over naar de middenlaan die fungeerde als oprijlaan. Terwijl men over de middenlaan naar het buiten reed, waren links en rechts eerst boomgaarden zichtbaar en vervolgens zag men links het hoofdgebouw liggen. Nadat men de laan ongeveer halverwege was opgereden, kwam men ter hoogte van twee bruggen ter weerszijden, die toegang gaven tot de grote boomgaard (aan de oostkant) en tot het hoofdeiland (aan de westkant). Op het hoofdeiland aangekomen bereikte men een pleinachtige aanleg, waar de bezoekers uitstapten voor het hoofdgebouw met de toren. Daarna werd het rijtuig naar de bijgebouwen gereden. Omdat de bijgebouwen overhoeks zijn geplaatst ten opzichte van het hoofdgebouw was er vanuit het laatste vrij uitzicht naar alle kanten. Een wandeling naar de 'koepel' op eiland d voerde over het plein door de bossage en over de lange loopbrug aan de oostzijde van de vijver naar een diagonaal pad, via welke het speelhuis te bereiken viel. Maar men kon daar ook komen langs de andere kant over de dam aan de westzijde van de vijver.

Het oudste kadastrale minuutplan, 1813

De eerstvolgende betrouwbare kaart van de Leeuwenplaats na 1646 is het oudste kadastrale minuutplan van 1813, waarop duidelijk enkele veranderingen zijn waar te nemen (afb.26). Het oude rechthoekige patroon van het hoofdperceel bleek te zijn ingekort tot de lengte van het bijperceel. Het bijperceel zelf was naar het oosten uitgebreid met ruim 167 m, waarmee het terrein van de gehele buitenplaats een totale breedte had gekregen van circa 283 m (= 75 roede), zijnde ongeveer anderhalf keer de breedte van een 'standaardkavel'. De

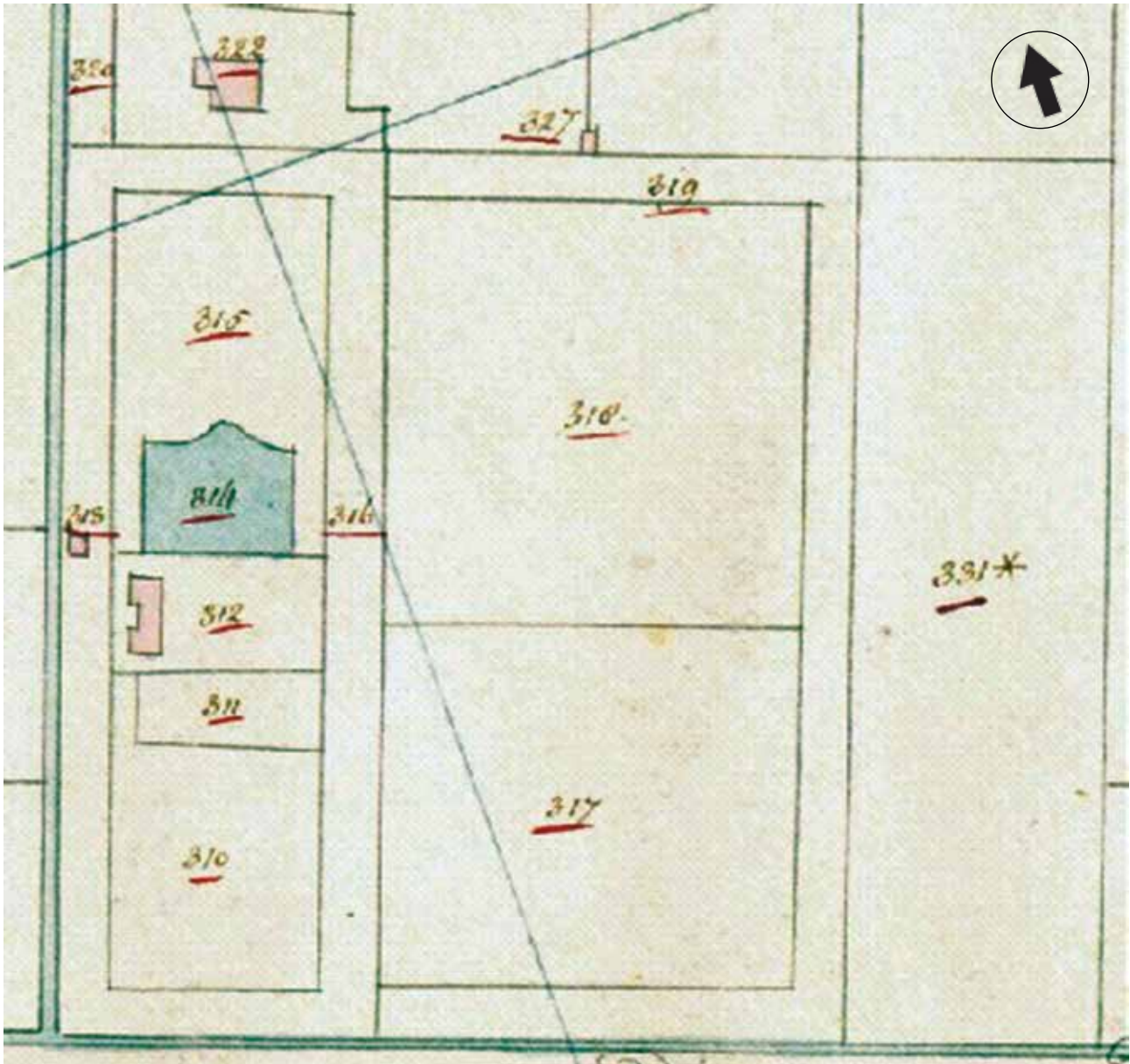
windsingels, bestaande uit circa 16 tot 18 m brede stroken grond met sloten ter weerszijden, waren volgens de *Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel* in gebruik als weiland (kad. nr.316 en 319), blijkbaar stonden er toen niet veel bomen meer op.

Op het ingekorte noordelijke deel van het hoofdperceel werd een huis met erf aangegeven (nr.322) dat buiten de windsingels lag. Het huis was vierkant met een uitbouw naar het westen en kan dus een stolpboerderij zijn geweest met uitgebouwd vooreind. Het was ongeveer 18 bij 18 m groot, de uitbouw stak circa 6 m uit. Ten noordwesten van dit huis lag een moestuin (nr.321).

Opvallend is dat de vijver (nr.314) z'n eiland was kwijtgeraakt en naar het noorden toe een vergroting had ondergaan in de vorm van een schulpvormige uitstulping. Aan de oostzijde had men de verbinding met de singelsloot afgesloten door een strook grond op de plaats van de vroegere loopbrug, waardoor de vijver symmetrisch werd en smaller, de nieuwe breedte in oost-westrichting kwam daardoor uit op 54,5 m (= 14,5 roede). Het perceel ten noorden van de vijver (nr.315) werd toen als 'bos' aangeduid. Ten zuiden van de vijver bevond zich een terrein met de aanduiding 'huis en erf' (nr.312), waarbij aan de westzijde een gebouw met symmetrische vorm stond. Het was circa 26 m lang en de beide korte uiteinden staken iets naar het westen uit, waarmee de maximale breedte van het bouwwerk circa 11 m werd. Het gebouw maakte als het ware front naar het oosten, in de richting van de toegang tot het erf. Het kan bijna niet anders of dit was het hoofdgebouw van de tweede bouwphase. Hiervan is bij het archeologisch onderzoek een klein stukje fundering teruggevonden (S13).

Direct ten zuiden van het erf was een moestuin (nr.311) gelegen, met de oude boomgaard (nr.310) nog steeds ten zuiden daarvan. Op de windsingel ten noordwesten van het huis stond nu een schuur (nr.313). Het sterk vergrote bijperceel bestond voor wat betreft de zuidelijke helft (nr.317) uit bos en voor wat betreft de noordelijke helft (nr.318) uit weiland. Opvallend is een tweede als schuur aangeduid gebouwde (nr.327), dat direct ten noorden van de noordelijke windsingel van het bijperceel stond, precies aan het eind van een perceelsloot.

Als nr.312 inderdaad het hoofdgebouw aanduidt en nr.322 de boerderij, wijst dit erop dat woon- en bedrijfsfunctie in sterkere mate van elkaar werden gescheiden dan in het verleden en dat het bedrijfsgebouw naar de achterzijde van het terrein was verbannen.

Afbeelding 26 Oudste kadastrale minuutplan uit 1813 (bron: www.watiswaar.nl, deze website is niet meer actief, nu op te vragen via <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl>).

3.4.2 Schriftelijke gegevens

Na de drooglegging van de Beemster in 1612 kwam Arenbergerkavel 21 in handen van Jan Fransz. van der Straten die waarschijnlijk degene was die hier de hofstede liet bouwen.²⁵⁾ Jan Fransz. was een Antwerps koopman die zich in Amsterdam had gevestigd en handelde in Engels laken en in koper, ijzer en wapens. Hij was één van de grote investeerders in de droogmakerij de Beemster en vanaf 1617 hoofdingeland

daarvan; hij overleed in 1630. Zijn hofstede werd al in 1622 vermeld.²⁶⁾ Men rekende de buitenplaats in 1654 tot de vijf 'kastelen' (de grootste buitens) in de Beemster.²⁷⁾ Bij de hofstede bleek in 1653 een oppervlakte van 60 morgen land te behoren en het jaar daarna werd het bezit van het huis door zijn weduwe op naam gezet van hun zoon, Jan Jansz., die hoofdingeland was tot zijn dood in 1680.

25) Door Katja Bossaers is historisch onderzoek verricht naar de bewoners van de buitenplaatsen in de Beemster. De in paragraaf 3.4.2 opgenomen tekst is, voor zover niet anders vermeld, grotendeels een samenvatting van de door haar vermelde gegevens op: www.beemsterbuitenplaatsen.nl (website is niet meer actief).

26) Volgens gegevens van Bouman 1857, 247, was er in 1622 maar één hofstede (= aanzienlijk buitenverblijf) aan de Rijperweg, namelijk die van de Amsterdamse koopman Jan van der Straten. Dit betekent dat de buitenplaats tussen 1612 en 1622 moet zijn gebouwd.

27) Van der Wiel 2012, 157.

De kleinzoon van één van zijn zusters, Gerard Treschauw, erfde de buitenplaats. Hij was advocaat, zat in de zouthandel en was tot zijn dood in 1714 hoofdingeland. Zijn dochter Anna Sara Treschauw verkreeg de hofstede met 60 morgen land, huwde met George Clifford jr. en liet na haar huwelijk de kavels in 1729 op zijn naam overboeken. Clifford was lid van de vroedschap van Amsterdam en stamde uit een familie van bankiers en kooplieden.²⁸⁾ In 1733 blijkt de buitenplaats tot de vier hoogst aangeslagenen in de Beemster te behoren. Clifford verkocht de buitenplaats met 30 morgen land in mei 1735 aan brouwer Roelof de Leeuw, vanaf 1743 lid van de vroedschap en burgemeester van Monnickendam. Deze overleed in 1763 en zijn weduwe schonk de buitenplaats in 1774 aan zoon Nicolaas Theodorus, schepen van Monnickendam en lid van de vroedschap van Edam. Na diens dood in 1786 bleef de hofstede in bezit van zijn weduwe, Catharina Brasker, die het in 1802 naliet aan haar zuster Anthonetta. Deze huwde in 1803 met Jan van Wallendal, voormalig vroedschap van Edam. Door haar werd in 1804 voor het huis een sloopvergunning aangevraagd, omdat het grote huis totaal vervallen was en door scheuren uit elkaar werd getrokken. De sloop werd toegestaan en zou in 1805 hebben plaatsgevonden, maar in 1810 is er in het transportregister nog steeds sprake van een 'hofstede en annexe boerderij', wat duidelijk aangeeft dat het buiten toen nog niet was gesloopt.

Volgens de gegevens van T.A. Dinkla²⁹⁾ kocht Jan van Wallendal, burgemeester van Edam, in 1805 deze kavels, waarbij werd vermeld: 'de buitenplaats met koepel voor de sloop'. Zijn weduwe Anthonetta Brasker was in 1813 eigenaresse en in 1840 hertrouwde zij met Jan Berendsz. Wouters, waarna zij woonde te Oudenschoot bij Sneek. Volgens de kadastrale legger van 1840 stonden er toen op kavel 21 nog steeds twee behuizingen. Het lijkt er dus op dat de sloop na 1805 niet meteen uitgevoerd werd, maar pas na 1840, nadat Anthonetta in Friesland was gaan wonen.³⁰⁾

In december 1880 vond publieke verkoop plaats van zo'n duizend bomen op stam staande in het zogenaamde bos aan de Rijperweg te Beemster. Verkocht werden: wilgen- en vruchtbomen, bos- en haaghout, iepen, linden en

essenbomen.³¹⁾ Ten behoeve van de verkoop werd een uitgebreide veilingcatalogus opgesteld, waarin onder meer sprake is van tuin, bos, viskom, middellaan, boomgaard, twee erven en oost-, west-, voor- en achtersingels. Vooraan op kavel 21 werd na 1880, in opdracht van de toenmalige eigenaar de heer Kwadijk, een grote boerderij gebouwd, met dubbel vierkant en monumentale voorgevel. Deze boerderij bestaat nog steeds. De gemetselde toegangsbrug werd afgebroken en voor de nieuwe oprijlaan weer opgemetseld. Ook werd het terrein min of meer geëgaliseerd.

Kort overzicht van de bezitsgeschiedenis van de Leeuwenplaats

Na 1612 (stichting)	Jan Fransz. van der Straten (†1630) H.I. vanaf 1617
1630 (vererving)	Zijn weduwe
1654 (overdracht)	Haar zoon: Jan Jansz. van der Straten (†1680) H.I. tot 1680
1680 (vererving)	Kleinzoon van zuster: Gerard Treschauw (†1714) H.I. tot 1714
1714 (vererving)	Zijn dochter: Anna Sara Treschauw
1729 (overdracht)	Haar man: George Clifford jr.
1735 (verkoop)	Roelof de Leeuw (†1763)
1763 (vererving)	Zijn weduwe
1774 (overdracht)	Haar zoon: Nicolaas Theodorus de Leeuw (†1786)
1786 (vererving)	Zijn weduwe: Catharina Brasker (†1802)
1802 (vererving)	Haar zuster: Anthonetta Brasker (huwt 1803 Jan van Wallendal)
In of vóór 1813	Overlijden Jan van Wallendal
1840	Zijn weduwe Anthonetta hertrouwt met Jan Berendsz. Wouters
Na 1840 (sloop?)	Zij wonen in Friesland
1880 (boom-verkoop)	Jan Kwadijk
1881 (bouw)	Jan Kwadijk (bouw huidige boerderij)

De Leeuwenplaats werd als hofstede van Van Straten gebouwd tussen 1612 en 1622, vernieuwd waarschijnlijk na 1735 en gesloopt in 1840. De eigenaren bezaten vooral beroepen als koopman, advocaat/zouthandelaar, bankier en brouwer; zij hadden als bestuursfuncties: hoofdingeland (H.I.), burgemeester of vroedschapslid.

28) Het is overigens niet bekend of hij in de Beemster net zo'n botanische belangstelling toonde als zijn vader in de 'Hartekamp' in Heemstede, die daar enige jaren onderdak bood aan botanisch onderzoeker Linnaeus.

29) Vermeld in bijlage A bij Tol 1985.

30) Dat er wel vaker enige tijd overheen ging voordat men na verkrijgen van een sloopvergunning de sloop voltooid had, bleek ook bij het buiten 'Oostwijk' waarvan de vergunning in 1761 werd verstrekt, maar de sloop pas na 1775 ten einde werd gebracht. Zie Van der Wiel 2012, 167.

31) Deze boomsoorten kunnen worden vergeleken met die uit de waterput van de opgegraven stolpboerderij in Middenbeemster. Daar werden resten gevonden van bomen die in de omgeving van de boerderij moeten hebben gegroeid: es, els, wilg en beuk.

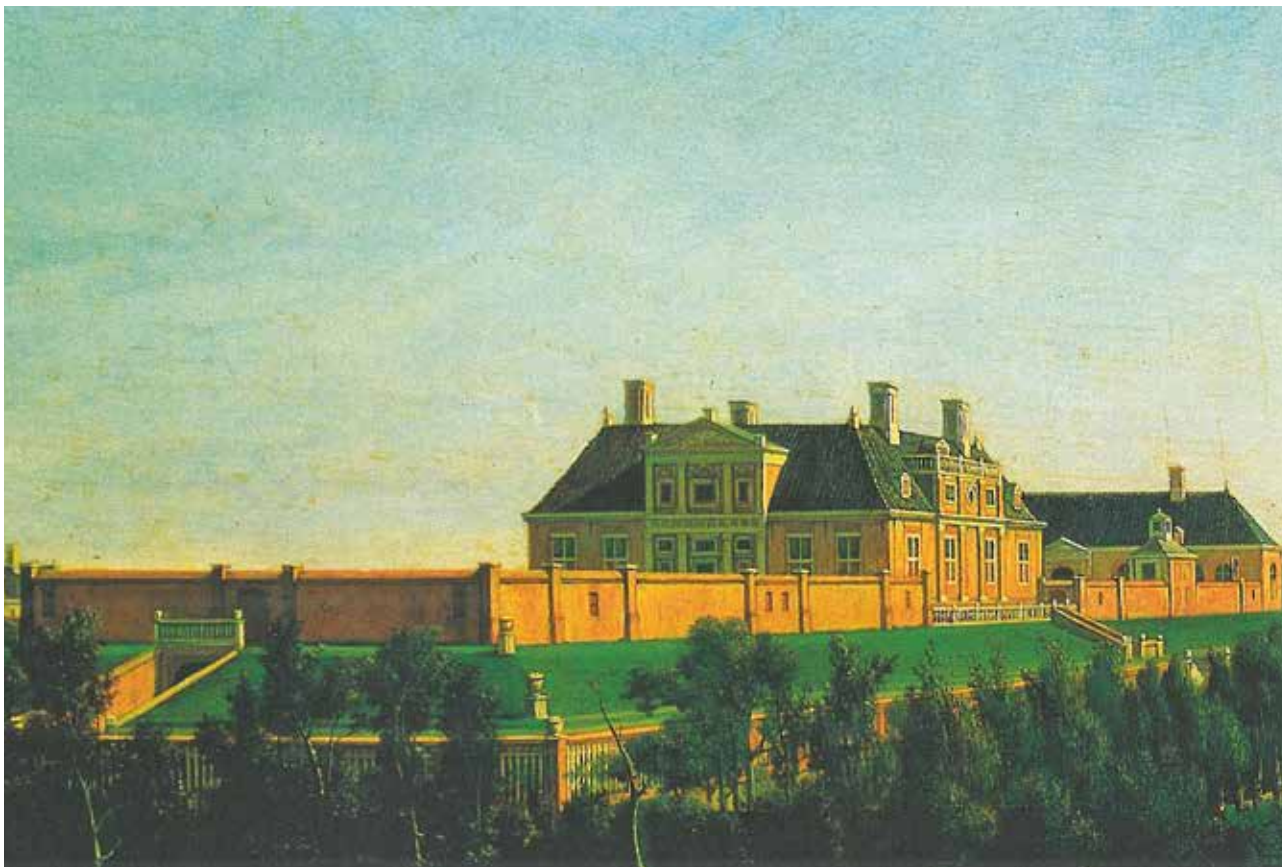
3.4.3 De Beemster als onderdeel van het buitenplaats-landschap rond Amsterdam

Rondom Amsterdam ontstond vanaf de 16^e, maar vooral in de 17^e en 18^e eeuw een groots en imposant buitenplaatslandschap. Daarbinnen ontwikkelden ook de droogmakerijen zich in de 17^e eeuw tot stedelijk lustlandschap, een gebied met een volmaakte geometrie van zowel droogmakerij als tuinen en buitenhuizen. Overigens is het opvallend dat de buiten-

plaatsen niet gelijkmatig over de droogmakerijen verspreid lagen. In tegenstelling tot het uitzonderlijk grote aantal in de Beemster zijn er in de aangrenzende droogmakerijen als Purmer en Wijde Wormer veel minder buitens bekend. In de Beemster zelf bevonden veruit de meeste buitenplaatsen zich in het zuidoostelijke deel van de droogmakerij, dichtbij Purmerend (afb.27).

Afbeelding 27 Structuurkaart van de Beemster met aanduiding van de buitenplaatsen; de Leeuwenplaats is in rood aangeduid (bron: Reh/Steenbergen/Aten 2005, 273).

Afbeelding 28 Buitenplaats Elswoud te Overveen omstreeks 1670, met tuinmuren die vergelijkbaar waren met die van de Leeuwenplaats (detail van schilderij door Gerrit Adriaensz. Berckheyde; aanwezig in Frans Halsmuseum te Haarlem, Collectie ICN; afgebeeld bij Groeneveld 2012).

De buitenplaatsen met hun bijbehorende tuinen en parken konden blijkens de kaart van Van Berckenrode (1646) sterk variëren in grootte.

- 1 De kleinste buitenplaatsen of herenhuizen met een oppervlakte tot 2 ha.
- 2 De middelgrote buitenplaatsen met een oppervlakte van 2 tot en met 4 ha.
- 3 De grote buitenplaatsen met een oppervlakte van meer dan 4 ha.

De laatste groep omvatte in de Beemster liefst zeven buitenplaatsen, waaronder *Leeuwenplaats*, *Vredenburg* en *Zwaansvliet*.

Volgens vermelding van Glaudemans waren de 52 buitenplaatsen van de Beemster allemaal voorzien van geometrisch aangelegde tuinen.³²⁾ Hier geldt wel in het bijzonder de verbinding van het in cultuur gebrachte land om er vervolgens van te genieten in het buitenleven, met de begrippen *negotium* (het werkzame leven) en *otium* (de welbestede vrije tijd).³³⁾ Voor de tuinen werden zelfs citrusbomen en jasmijnstruiken uit

Genua gehaald, terwijl ook abrikozen, amandelbomen en vijgen werden geplant. Omdat sommige soorten slecht gedijden in de Beemster klei, werden geregeld schuiten met zand aangevoerd.³⁴⁾

Als voorbeeld van een belangrijke buitenplaats in de Beemster waarvan in tegenstelling tot de Leeuwenplaats wel veel afbeeldingen bewaard bleven, geldt de omstreeks 1643-1647 door Pieter Post gebouwde Vredenburg. Het buiten werd tegen de wind beschermd door een met vier tot vijf rijen iepen beplante dijk of singel. Bij het naderen van Vredenburg passeerde men, vanaf Purmerend komend, eerst de buitenplaats zelf, om daarna via de toegangspoort het terrein op te rijden.³⁵⁾ Het negotium-aspect was bij Vredenburg aanwezig in de vorm van boomgaarden en een boerenbedrijf. Het is niet bekend of de tuin in de 18^e eeuw werd aangepast aan de landschapsstijl, maar dit is wel waarschijnlijk, want er vonden in 1761 grootscheepse vernieuwingen plaats in de tuin. Na de sloop in 1819 bleef alleen het koetshuis staan tot 1996; daarna is ook dit gesloopt.³⁶⁾

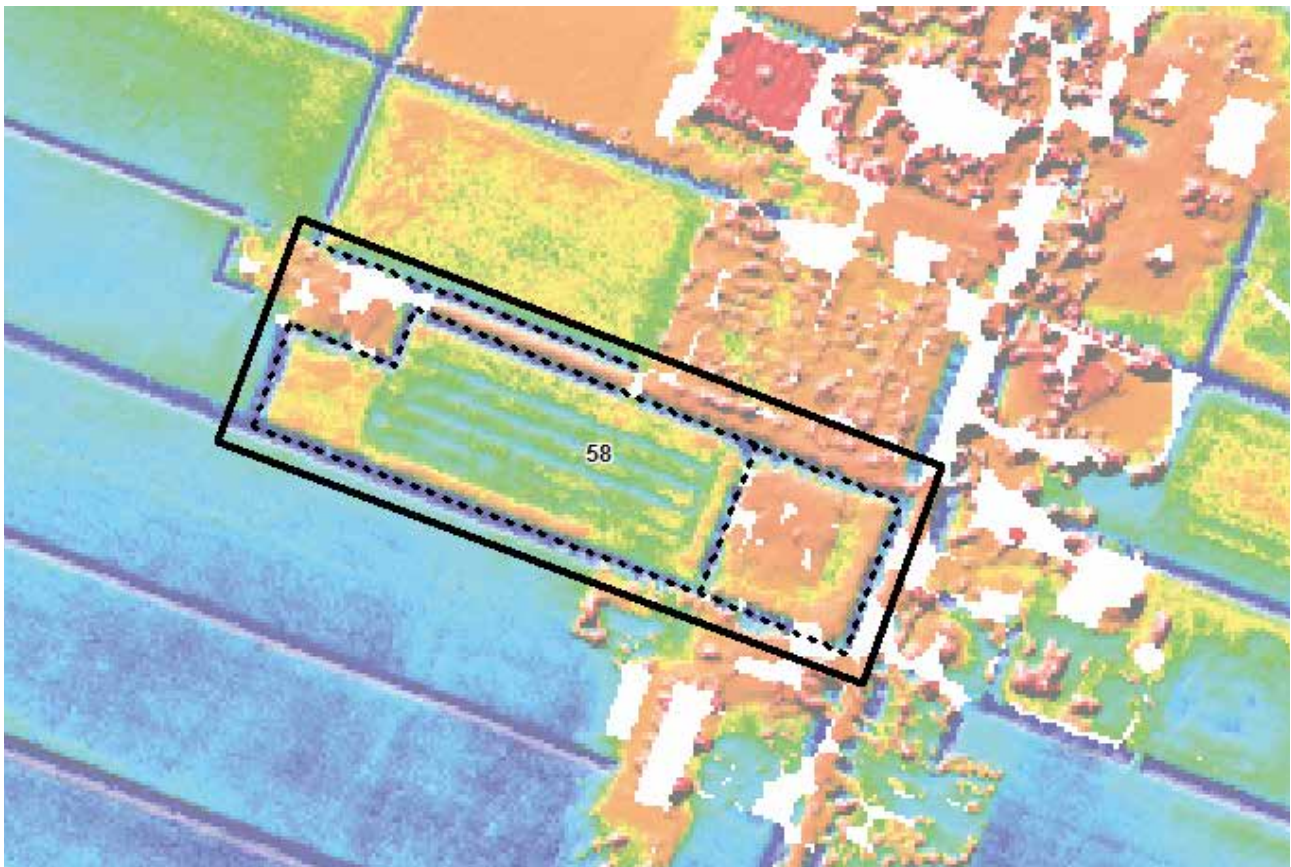
32) Glaudemans 2000, 130.

33) De Jong 1993, 23 en Glaudemans 2000, 132. De buitenplaatsen werden hier eerder in het najaar ontruimd door de bewoners die terugkeerden naar Amsterdam, dan de buitens die nabij het duingebied lagen, zie 132, noot 109.

34) Van der Wiel 2012, 158, 163.

35) Reh, Steenberg en Aten 2005, 265.

36) Van der Wiel 2012, 163, 169.

Afbeelding 29 Voorbeeld van reliëf in het terrein ter plaatse van de Beemster buitenplaats Laanzicht aan de Jisperweg (afb: C. Sueur van Buro de Brug bv; afgebeeld bij Nyst/Boon 2009).

Ter vergelijking met de Leeuwenplaats kan verder nog worden gekeken naar de vroegste fase van de bijzondere buitenplaats Elswoud te Overveen in de duinstreek. Hierover is kortgeleden een studie verschenen, die de mogelijkheid biedt om op enkele punten vergelijkingen te trekken met de vroegste fase van Leeuwenplaats.

De bouwheer Carl du Moulin was evenals Van der Straten een van oorsprong Zuid-Nederlandse koopman. Hij bouwde zijn hofstede in 1633-1634, dus ruim tien jaar later dan de Leeuwenplaats.³⁷⁾ Het huis stond op een langwerpige omgracht terrein, met zowel ten oosten als ten westen daarvan grotere omgrachte eilanden, met tuinen of boomgaarden. Deze hofstede is het vroegste voorbeeld in Holland van een strikt symmetrisch aangelegde buitenplaats. Dit is dus een belangrijk verschil met de hofstede van Van der

Straten, die niet symmetrisch gepositioneerd was. Daarentegen vormden de tuinen wel een punt van overeenkomst. De tuinen bij Elswoud waren omgeven door meer dan manshoge tuinenmuren, voorzien van pilasters die waren afgedekt met natuurstenen platen (afb. 28). Vanwege de zonverwarmde ommuring kon in de besloten tuin (*hortus conclusus*) een aangenaam microklimaat verkregen worden. Ook de gerichtheid van de voorgevel op het zuiden vormt een punt van overeenkomst. De tuinmuur in Elswoud was voorzien van vensters, die uitzagen op het omringende landschap. Het is niet bekend of dat bij de Leeuwenplaats ook het geval was.

Het huis Elswoud was in alle opzichten gebouwd volgens de idealen van het classicisme.³⁸⁾ Het classicisme kwam in Holland in de mode in de periode na 1621, wat net iets te laat was voor de Leeuwenplaats, die tussen 1612 en 1622 gebouwd werd. Deze zal daarom nog zijn aangelegd volgens de principes van de Renaissancetuin, die zich kenmerkte door een naar binnen gekeerde in zichzelf besloten wereld.

37) Groeneveld 2012, 112-113. Du Moulin had veel geld verdiend met handel op Rusland. De oudste gegevens zijn bij Elswoud door middel van archeologisch onderzoek overigens nauwelijks meer te verifiëren, aangezien de tuinen al in de 17e eeuw werden afgegraven. Bovendien werd onlangs onder het huis zelf een parkeergarage aangelegd: Groeneveld 2012, 114, 121. Daarbij werd blijkbaar geen archeologisch onderzoek verricht; in de archeologische databank ARCHIS is in ieder geval niets te vinden.

38) Groeneveld 2012, 116-119. De hoekkamers van Elswoud bezitten geheel volgens de aanwijzingen van Palladio in de plattegrond een maatverhouding van ongeveer 1:V2 (= circa 1:1,4).

Kenmerkend voor de tuinontwerpen in Holland uit deze periode is de omsluiting van het gehele complex met boomrijen, singels en grachtsystemen.³⁹⁾ Vanaf circa 1680 werd de Nederlandse tuin beïnvloed door de Franse tuin-architectuur.⁴⁰⁾ Tot die tijd liep bij buitenplaatsen de toegangsweg vaak met een haakse hoek naar het huis of kwam de weg naast het huis uit, zoals ook bij de Leeuwenplaats het geval was. Na die tijd werd juist een as aangelegd die gericht was op het midden van het huis.⁴¹⁾

Omstreeks 1770 veranderde het natuurbesef, waardoor de vrije natuur voortaan in de tuin werd nagevolgd.⁴²⁾ Omdat het geometrische landschap van de droogmakerijen niet overeenstemde met de nieuwe landschapsstijl, werden de oude buitenplaatsen daar verlaten en afgebroken in tegenstelling tot die in de duinstreek.⁴³⁾ In de droogmakerijen die in de 19^e eeuw werden gerealiseerd, verzezen dan ook geen buitens en landhuizen meer.⁴⁴⁾ Overigens kan ook de toegenomen behoefte aan goede landbouwgrond in combinatie met de stijgende voedselprijzen in het laatste kwart van de 18^e eeuw een rol hebben gespeeld bij deze ontwikkeling.

Het afbraakproces ving in de Beemster reeds in de 18e eeuw aan: in de periode tussen 1750 en 1810 waren vrijwel alle buitenplaatsen al gesloopt; in 1800 waren er nog maar tien over.⁴⁵⁾ De nog resterende buitenplaatsen verdwenen in de 19^e eeuw, behalve *Rustenhoven* (Volgerweg 25) dat nog steeds aanwezig is en dat volgens de gevelsteen uit 1768 zou dateren. Onlangs is echter gebleken dat het grotendeels bestaat uit het oorspronkelijke gebouw van het buiten Jupiter. Verder bleven enkele heerschapskamers aan oude stolpboerderijen over, zoals De Eenhoorn (1682), De Lepelaar (1683) en Belvliet (wsch. circa 1620).⁴⁶⁾ Van de andere buitenplaatsen zijn er alleen nog enkele inrijhekken, evenals de beelden die daar soms bij stonden en in het meest gunstige geval bleven de paardenstallen bewaard omdat die werden verbouwd tot boerderij.

Vanwege deze schaarse bouwkundige resten zijn in de Beemster de archeologische sporen in de bodem des te belangrijker, aangezien zij relatief gezien het grootste restant vormen van het hier voorheen gelegen

buitenplaatslandschap. Bijzonder is het dat op sommige buitenplaatsterreinen het reliëf nog goed bewaard bleef, wat de mogelijkheid biedt om de indeling van het terrein te vergelijken met die op oude kaarten (afb.29).

39) Albers 1997, 86-88.

40) Oldenburger-Ebbers 1991, 163-164.

41) Albers 1997, 90.

42) De Jong en Dominicus-van Soest 1996, 18.

43) Van der Laarse 2007, 11-12, 29.

44) Glaudemans 2000, 133.

45) Van der Wiel 2012, 167-169.

46) Van der Wiel 2012, 153-154.

Afbeelding 30 Het met de Leeuwenplaats vergelijkbare hoofdgebouw van de borg Scheltekema-Nijenstein in Groningen na de verbouwing van 1633 (bron: RHC Groninger Archieven via www.beeldbankgroningen.nl; afgebeeld bij De Jong/Dominicus-van Soest 1996, 40). >>

Hoofdstuk 4 | Synthese

4.1 Leeuwenplaats als Beemster buitenplaats

De hofstede van Van der Straten, later bekend als Leeuwenplaats, was één van de grootste en belangrijkste buitens in de Beemster, die bovendien direct na de droogmaking tot stand kwam. De stijl waarin het huis en de tuin werden

opgetrokken ging nog net vooraf aan het Hollands Classicisme. Het hoofdgebouw was voorzien van een toren zoals in die periode wel meer gebruikelijk was. In de periode ca.1500-ca.1625 waren achthoekige en vierkante uitzichttorentjes zeer geliefd. Een vergelijkbaar voorbeeld daarvan was het buiten Meerhuizen aan de Amstel, dat een langgerekt hoofdgebouw met een schilddak bezat met een hoge (uitkijk)toren midden tegen de lange gevel.

Waarschijnlijk is dit vanaf 1615 gebouwd; in 1626 bestond het in ieder geval.⁴⁷⁾ Een fraai afgebeeld vergelijkbaar voorbeeld is de borg Scheltkema-Nijenstein in Groningen na de verbouwing van 1633 (afb.30).⁴⁸⁾

Bij de tuinaanleg van Leeuwenplaats behoorde een reeds vóór 1646 gebouwd plateau met 'bedriegertjes', een vorm van *giochi d' aqua* (waterspel) waarmee indruk kon worden gemaakt op de verraste bezoekers. Een nog bestaand en bekend voorbeeld zijn de bedriegertjes van het huis Rosendaal bij Arnhem.⁴⁹⁾ Opvallend is de overeenkomst van het bij de Leeuwenplaats teruggevonden plateau van de 'bedriegertjes' met een element in de na 1684 aangelegde stadhoudelijke tuin bij het Loo te Apeldoorn.⁵⁰⁾

Van meerdere Beemster buitenplaatsen is het reliëf nog in het terrein bewaard gebleven. Als voorbeeld kan hier genoemd worden buitenplaats Laanzicht aan de Jisperweg, waar zich het patroon nog duidelijk vertoont.⁵¹⁾

Henk Tol tekende een fraaie en betrouwbare impressie van de buitenplaats zoals die zich omstreeks 1646 moet hebben vertoond (afb.31).⁵²⁾ Waarschijnlijk in de eerste helft van de 18^e eeuw zal een nieuw symmetrisch hoofdgebouw zijn opgetrokken, mogelijk onder Roelof de Leeuw. In deze periode zal ook de tuinaanleg zijn aangepast, zichtbaar is in ieder geval de sterkere symmetrie van de aanleg, die zich uit in de wijziging van de vorm van de vijver: een dam aan de oostzijde vergelijkbaar met die aan de westzijde en een schulpvormige oever aan de noordkant. Ook werd de bij het buiten behorende boerderij verplaatst naar een meer perifere plek. De afbraak van het hoofdgebouw van de Leeuwenplaats lijkt niet direct na 1805 te hebben plaatsgevonden, maar waarschijnlijk pas rond 1840.

47) Meischke 1978, resp.106, 101.

48) De Jong/Dominicus-van Soest 1996, 40.

49) Abbs 2000, 62-63. Een afbeelding uit 1655 waarop dit vrolijke waterspel in werking te zien is, betreft de buitenplaats Zorgvliet van Jacob Cats: De Jong en Dominicus-Van Soest 1996, 136-137.

50) Ook hier waren vele kleine waterpijpjes die onverwacht in werking gesteld konden worden en waarbij een groot mozaïek van zwart-witte steentjes was aangelegd. In de na 1680 aangelegde tuin van het buiten Heemstede te Utrecht kwam ook een verborgen waterspel voor. De Jong 1993, 88, 152.

51) Afbeelding van C. Sueur (Buro de Brug bv), afgebeeld bij Nyst/Boon 2009.

52) Wat in deze tekening echter niet klopt is het doolhof dat door hem op de plaats van de vijver is getekend.

<< **Afbeelding 31** Reconstructie van de Leeuwenplaats op basis van archeologische en cartografische bronnen (tekening: H. Tol; afgebeeld bij Van der Wiel 2012, 157).

4.2 Beantwoording van de onderzoeksvragen

1 Zijn er archeologische resten van de buitenplaats en van de bijbehorende bijgebouwen, infrastructuur en tuinaanleg in de bodem bewaard gebleven en zo ja welke resten zijn dat?

Van de twee opeenvolgende hoofdgebouwen zijn de houten delen van de funderingen in goede staat bewaard gebleven (resp. S12 en S13). Gezien de diepteligging hiervan moeten er nog meer belangrijke resten in de bodem aanwezig zijn. Van de bijgebouwen werd slechts een klein stukje fundering aangetroffen van een stolp-boerderij uit de tweede fase, aan de noordzijde van het terrein. De resten van twee bruggen, bijbehorende paden en padverhardingen en enkele gedempte singelsloten met hun beschoeiingen maakten onderdeel uit van de infrastructuur van de buitenplaats. Met name de dieper gelegen vullingen van de singelsloten zullen nog steeds goed bewaard zijn en de nodige vondsten bevatten. De tuinaanleg leverde resten op van zwaar gefundeerde tuinmuren en een 'bedriegertjes'. Ook bleef de vulling van een grote vijver bewaard alsmede enkele riolen. Deze laatste lagen minder diep en zullen ondertussen zijn aangetast, de vijverbodem is ongetwijfeld nog geheel of gedeeltelijk bewaard.

2 Welke datering en fasering zijn in de resten te onderscheiden, wat is de bouwtijd en wanneer werd het gesloopt?

Er lijken twee grote bouwfases onderscheiden te kunnen worden. De eerste betreft de bouwtijd die valt tussen 1612 en 1622, de tweede zal ergens in de eerste helft van de 18^e eeuw kunnen liggen. De tot nu toe veronderstelde sloopdatum rond 1805 lijkt minder waarschijnlijk te zijn; eerder komt de periode rond 1840 in aanmerking.

3 Wat is de aard van de bouwkundige constructies en welke materialen zijn er gebruikt?

Bij de teruggevonden bouwkundige constructies gaat het steeds om het gebruik van baksteen met natuurstenen onderdelen, gefundeerd op houtconstructies van liggende delen ('platen'), die op ingeheide palen rustten. De belangrijkste zijn uitgevoerd als zogenaamde 'Amsterdamse' paalfundering, waarbij steeds twee (of drie) naast elkaar staande palen gekoppeld zijn door een dwarsdeel ('kesp') waarover in de lengterichting van de fundering lange houten 'platen' liggen.

4 Welke invloeden vanuit Amsterdam zijn er in deze constructies en het vondstmateriaal waar te nemen?

De toepassing van de Amsterdamse funderingsmethode onder de gebouwen wijst op een bouwkundige invloed

vanuit Amsterdam.⁵³⁾ De aanwezigheid van glasovenafval, vrijwel zeker afkomstig van een Amsterdamse glasfabriek, geeft ook in andere opzichten de invloed van deze stad aan.

5 In welke stijl is de tuin aangelegd en welke ontwikkeling valt daarin te onderscheiden?

Er was een door een tuinmuur omsloten tuin ('hortus conclusus') aanwezig en een relatief eenvoudig geometrisch patroon, zonder een tot symmetrie leidende hoofdas. Dit wijst, in combinatie met de tijd van aanleg (1612-1622), op een tuinaanleg volgens de uitgangspunten van de Renaissance, vlak voor de introductie van het 'Hollands Classicisme'. Het is niet duidelijk of in later tijd een andere tuinstijl (zoals de 'Landschapsstijl') is toegepast. Windsingels en bruggen bleven gehandhaafd, evenals de toegangslaan die naast het huis uitkwam. Wel werd de tuin naar het oosten uitgebreid en zijn de bijgebouwen verplaatst naar het uiterste noorden van het terrein.

6 Welke gegevens leveren informatie op over de betrouwbaarheid van de kaart van Van Berckenrode en wat is de aard van de op die kaart afgebeelde gebouwen en andere constructies?

Wat betreft de totaalindruk blijken de gegevens op de kaart van Van Berckenrode goed betrouwbaar te zijn, zowel wat betreft het aangezicht als de plek van bijvoorbeeld het plateau van de 'bedriegertjes', maar er dient rekening te worden gehouden met afwijkingen in zowel de lengteschaal als de breedteschaal van de kaart. Ook zijn sommige structuren niet aangeduid (tuinmuur, loopbrug bij de vijver), maar dat is gezien de kaartschaal niet verwonderlijk.

7 Wat valt er te zeggen over conservering en gaafheid van het terrein, ook na de in 1985 uitgevoerde werkzaamheden?

Ten tijde van het onderzoek bleken de resten van de buitenplaats zeer goed in de bodem bewaard te zijn gebleven. Wat de conservering betreft vallen vooral de houtconstructies op die, op een enkele uitzondering na, in zeer goede staat bleken te verkeren. In verband met de gaafheid van het terrein dient te worden bedacht dat in 1985 de 'bedriegertjes' zijn uitgesloopt en het terrein is geëgaliseerd. De bovenlaag zal vervolgens tot op 40 cm onder het maaiveld door het ploegen zijn geroerd. Dat wil zeggen dat structuren die hoger lagen dan die diepte, zoals de tuilmuren (vlak onder grasmat), de riolen (25-30 cm onder het maaiveld) en de bestrating van

veldkeien (20 cm), fors zullen zijn beschadigd of zelfs verdwenen. De dieper gelegen structuren, zoals de houten funderingsconstructies onder de tuilmuren (100 cm), onder de 'bedriegertjes' (75 cm) en onder de hoofdgebouwen (80 cm), kunnen onbeschadigd zijn gebleven. Ditzelfde geldt voor de dieper gelegen delen van de singelsloten, de grote vijver en de puinverharding van de landweg aan de oostzijde. In al deze sporen kunnen bovendien nog belangwekkende vondsten aangetroffen worden.

8 Wat is de archeologische waarde van de vindplaats op basis van het in 1985 uitgevoerde onderzoek?

Zie hiervoor paragraaf 4.3

9 Is uit het onderzoek gebleken dat archeologisch onderzoek naar Beemster buitenplaatsen zinvol is?

De rijke overlevering van kaarten en (ontwerp) tekeningen van de buitenplaats 'Vredenburg' is voor de andere Beemster buitenplaatsen zeldzaam. Bovendien was 'Vredenburg' een zodanig groot en belangrijk complex, dat het nauwelijks als illustratief voor de Beemster buitenplaatsen kan gelden. Van vrijwel alle andere buitens in de Beemster is niet of nauwelijks bekend hoe ze er uitzagen en wat hun ruimtelijke ontwikkeling is geweest; dit geldt in nog sterkere mate voor de bijbehorende tuinaanleg. In dat opzicht is de gebrekkige vastlegging in beelden van de Leeuwenplaats illustratief voor de meeste andere buitens in deze droogmakerij. Uit het archeologisch onderzoek is gebleken dat dankzij dat onderzoek vele nieuwe kennis verkregen kon worden over structuren en elementen die niet via schriftelijke overlevering bekend waren. Dit geldt bijvoorbeeld voor de zware tuilmuren die een belangrijk beeldbepalend element waren, maar waarvan het bestaan vóór het archeologisch onderzoek onbekend was. Ditzelfde geldt voor de houten brug aan de oostkant van de vijver. Ook de aanwezigheid van 'bedriegertjes' zou zonder archeologie onbekend zijn gebleven, omdat van het vierkantje op de kaart van Van Berckenrode waarmee hij dit element aanduidt niet de betekenis bekend was. De conclusie kan daarom zijn dat het onderzoek naar de buitenplaatsen zeker zinvol is, ook als men ze wil vergelijken met andere buitenplaatsen in de wijde omgeving.

53) Deze funderingswijze werd in Amsterdam vanaf het eind van de 16^e eeuw toegepast met ingeheide masten op stuit. Zie Braat e.a. 1977, 46-47.

4.3 Waardebepaling van het terrein van het voormalige buiten Leeuwenplaats

De archeologische waarde van het terrein van de buitenplaats 'Leeuwenplaats' kan worden bepaald via de systematiek van Bijlage IV van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 4.0. Bij deze waardering wordt in de eerste plaats gekeken naar belevingsaspecten. Daarvan is het aspect 'Schoonheid' niet relevant, aangezien het terrein volledig geëgaliseerd is, waardoor er aan de oppervlakte niets te zien is. Het aspect 'Herinneringswaarde' speelt in zekere zin wel een rol, aangezien de herinnering in de Beemster aan de vele buitenplaatsen die er ooit stonden nog levend is. Wat betreft de fysieke criteria kan worden geconstateerd dat ondanks de verstoringen in de jaren tachtig te verwachten valt dat er nog voldoende sporen bewaard zijn gebleven, dat in de gedempte waterlopen de nodige mobilia nog in situ moeten liggen, dat er in meer-voudig opzicht een ruimtelijke 'Gaafheid' is, en dat de natuurlijke omgeving stabiel is. De 'Conservering' in de diepere vullingen zal nog uitstekend zijn: tijdens het archeologisch onderzoek bleek bijvoorbeeld het hout vaak nog in goede staat.

Bij de inhoudelijke criteria scoort de 'Zeldzaamheidswaarde' enerzijds niet hoog, omdat er tientallen buitens in de Beemster zijn geweest en een deel daarvan nog in de bodem aanwezig is. Anderzijds zijn de nog aanwezige buitenplaats-terreinen niet gewaardeerd. Bovendien behoorde de Leeuwenplaats tot de top vijf van de Beemster buitenplaatsen en was in die zin wel degelijk zeldzaam. De 'Informatiewaarde' bleek, mede door het vrijwel ontbreken van schriftelijke en iconografische bronnen over de bouwkundige ontwikkeling en tuinaanleg, zeer groot te zijn.⁵⁴ De 'Ensemblewaarde' in synchrone context is zeer groot, vanwege het grote aantal voormalige buitenplaatsen in dit gebied. Ook is de landschappelijke context uit de 17^e eeuw (de droogmakerij) vrij goed bewaard gebleven en geniet deze als werelderfgoed bescherming. Tenslotte kan de 'Representativiteit' groot genoemd worden, omdat de Leeuwenplaats een vertegenwoordiger is van de Beemster buitenplaatsen als groep. Duurzaam behoud van de nog aanwezige resten behoort zeker tot de mogelijkheden.

Indien de criteria Gaafheid en Conservering samen minstens 5 punten opleveren is de vindplaats al behoudwaardig. De bij de Leeuwenplaats goede scores voor Herinneringswaarde, Informatiewaarde, Ensemblewaarde en Representativiteit bevestigen deze waarde nog ten overvloede. In de tabel is een overzicht gegeven van de waardering.

Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Schoonheid	N.v.t.
	Herinneringswaarde	Goed
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	2
	Conservering	3
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	1 of 3
	Informatiewaarde	3
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	Goed

4.4 Mogelijkheden voor verder onderzoek

Van het oorspronkelijk aanwezige vondstmateriaal is helaas maar een klein gedeelte bewaard gebleven. Het zou goed zijn als dit overgedragen werd aan het Provinciaal Depot voor Archeologie. Dan zouden meteen aan aantal voorwerpen getekend en gefotografeerd kunnen worden en kan het IVS-bord mogelijk worden gerestaureerd. Verder archeologisch onderzoek naar de voorwerpen van de Leeuwenplaats is feitelijk alleen nog mogelijk en zinvol voor de aangetroffen en bewaard gebleven resten van glasafval en de natuurstenen bouwelementen.

54) Ook zijn er in dezelfde archeoregio (dus: droogmakerijen) nog maar zelden vergelijkbare vindplaatsen archeologisch onderzocht.

Hoofdstuk 5 | Conclusie

De verwerking van de oude gegevens van de archeologische begeleiding is de moeite waard gebleken. Ondanks de minimale documentatie van het indertijd uitgevoerde onderzoek bleek een reconstructie daarvan nog goed mogelijk te zijn. Van de Beemster buitenplaatsen is nu in ieder geval één exemplaar archeologisch onderzocht en dat heeft tot nieuwe inzichten geleid. Dat enkele belangrijke vondsten die tijdens het archeologisch onderzoek werden gedaan in latere jaren zijn verdwenen, toont ten overvloede het grote belang aan van goed behoud en beheer van archeologische vondstcomplexen.

Bronnen en literatuur

- Abbs, B., 2000: *Hortus reisgidsen. Nederland en België*. Houten 2000 [oorspr. uitgave London 1999].
- Albers, L., 1997: Landgoederen in het landschap, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 15 (1997), 81-98.
- Alders, G.P., 1986: Beemster; Archeologische kroniek van Holland over 1985. In: *Holland* 18, 296.
- Baart, J., 1977: *Opgravingen in Amsterdam, 20 jaar stadskernonderzoek*. Amsterdam/Haarlem.
- Bouman, J., 1857: *Bedijking, opkomst en bloei van de Beemster*. Purmerend.
- Corver, B.A., met bijdrage van C. Vermeeren, 2008: *Rijperweg 52 te Middenbeemster. Een kijkje in en onder de stolp*. Amersfoort.
- Claudemans, M., 2000: *Amsterdams Arcadia. De ontwikkeling van het achterland*. Nijmegen.
- Griffioen, A., 2011: *Evaluatierapport Archeologisch onderzoek Fort Nekkerweg, Beemster*. Zaandijk.
- Griffioen, A., met bijdrage van M. Hoogland, 2011: *Evaluatierapport Archeologische opgraving kerkhof Middenbeemster*. Zaandijk.
- Groeneveld, I., 2012: What's in a name? Nieuw licht op Moulins hofstede, de vroegste aanleg van buitenplaats Elswoud te Overveen, *Bulletin Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond* 111.
- Hooijberg, M., 2011: Het raster nader bekeken, *De Nieuwe Schouwshuit. Tijdschrift van het Historisch Genootschap Beemster*. [Jubileumuitgave, 9^e jaargang.], 24-29.
- Jong, E. de, 1993: *Natuur en kunst. Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur 1650-1740*. Bussum 1993 [geraadpleegd is de tweede druk uit 1995].
- Jong, E. de/M. Domincus-van Soest 1996: *Aardse Paradijzen, 1. De tuin in de Nederlandse kunst 15de tot 18de eeuw*. Gent.
- Kleinsman, W.B./G.W. de Lange/J. A.M. ten Cate, 1979: *Geomorfologische kaart van Nederland*, 19-20. Wageningen-Haarlem.
- Laarse, R. van der, 2007: Virtus en distinctie: de ridders van de Republiek, *Virtus. Jaarboek voor adelsgeschiedenis* 14, 7-36.
- Meischke, R., 1978: Buitenverblijven van Amsterdammers voor 1625, *Jaarboek van het Genootschap Amstelodamum* 70, 82-106.
- Mulder, E.F.J. de/J. Blokzijl 1987: *Geologische kaart van Nederland, Alkmaar Oost*. Haarlem.
- Nyst, C.L./Boon, L. den, 2009: *Geluk in de Beemster. Onderzoek naar buitenplaatsen, eendenkooien en molengangen*. Haarlem.
- Oldenburger-Ebbers, C.S., 1991: Garden Design in the Netherlands in the Seventeenth Century, Mosser, M., & G. Teyssot, The History of Garden Design. *The Western Tradition from the Renaissance to the Present Day*. London, 163-165.
- Reh, W./C. Steenbergen/D. Aten, 2005: *Zee van Land. De droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur*. Wormer.
- Tol, H., 1985: *Voorlopig rapport over de opgraving/inmeting van funderingsresten van een voormalige buitenplaats gelegen in de Beemster aan de noordzijde van de Rijperweg en ten oosten van de Beetstersloot op de Arenbergkavel 21, in een latere periode uitgebreid op de aanpalende A. kavel 22*. Middenbeemster.
- Vries, D. de, 1983: *Beemsterlants Caerten. Een beredeneerde lijst van oude gedrukte kaarten*. Alphen aan den Rijn.
- Wiel, K. van der, 2012: Zomers societyparadijs in de polder. De verdwenen buitenplaatsen, K. Bossaers en C. Misset, *400 jaar Beemster 1612-2012*, Wormer, 153-169.
- www.beemsterbuitenplaatsen.nl (website is niet meer actief): BeemsterBuitenplaatsen, een project van Katja Bossaers.

Bijlage 1: Beknopte sporenlijst

Spoornummers	Beschrijving	Vondsten	Fotonummers
S1	Bakstenen riool		28
S2	Bakstenen riool		26, 27, 30
S3	Bakstenen riool		25, 30
S4	Tuinmuur zuidwest		
S5	Tuinmuur zuidoost		4, 5
S6	Tuinmuur oost(zuid)		4, 29, 30, 31
S7	Tuinmuur oost(noord)		
S8	'Bedriegertjes'	zwarte+witte sierkeitjes, stoepsteen, bronzen kraan, loden pijpen	10, 32, 33, 34, 35, 36
S9	Bakstenen bak		33
S10	Loden pijp		
S11	Grote vijver	keramiek 17 ^e -19 ^e eeuw	13
S12	Fundering oostzijde (hoofdgebouw 1 ^e fase)	leifragmenten, enige dakpanfragmenten	
S13	Fundering westzijde (hoofdgebouw 2 ^e fase)		
S14	Brugpalen vijver		
S15	Fundering noordzijde		
S16	Singelsloten		
S17	Reservoirput bij riolen	gesloopte schoorsteen	22, 23
S18	Brug Rijperweg		
S19	Brug bij middenlaan	veldkeien	0, 2, 24?
S20	Landweg oostzijde	polychrome tegels, baluster, schouwconsole, glasovenafval	35, 37
S21	Singelsloot	polychrome tegels, dakleien, ruitjes van glas-in-lood, zandstenen blok met frijnslag	1, 3, 4, 6, 7

Bijlage 2: Foto's en negatieven van het veldwerk

Voor de reconstructie van de archeologische werkzaamheden zijn de door Henk Tol gemaakte foto's van groot belang. Hij maakte een serie van 38 zwart-wit opnamen, volgens de negatieven genummerd van 0 tot en met 37.⁵⁵⁾ Op drie foto's is de datum 31-08-1985 (datum van afdrukken?) vermeld en het nummer BE-295. Met twaalf rode stickers was door Tol op de bewaard gebleven contactafdrukken aangegeven van welke negatieven hij grote afdrukken van 16 bij 24 cm wilde hebben. De overige 26 opnamen waren indertijd voor zover bekend niet afgedrukt.

De foto's zijn op chronologische volgorde gemaakt, zodat er iets over de opnamedata te zeggen valt. De foto's waarop te zien is dat er wordt ingemeten (21 t/m 33) moeten genomen zijn op 19 juni 1985, toen er vanuit het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten een inmeting van de vrij liggende sporen plaatsvond. De foto's die daarna zijn genomen betreffen meegenomen voorwerpen en zijn niet in het veld gemaakt, zij dateren daarom van na 19 juni (34 t/m 37). De overige foto's (0 t/m 20) moeten dateren van vóór 19 juni.

Aangezien er geen beschrijvingen bij de foto's bewaard bleven, zijn deze alsnog gereconstrueerd met behulp van de inmeting van het terrein en het voorlopige rapport van Tol. Daarbij bleven enkele identificaties nog onzeker.

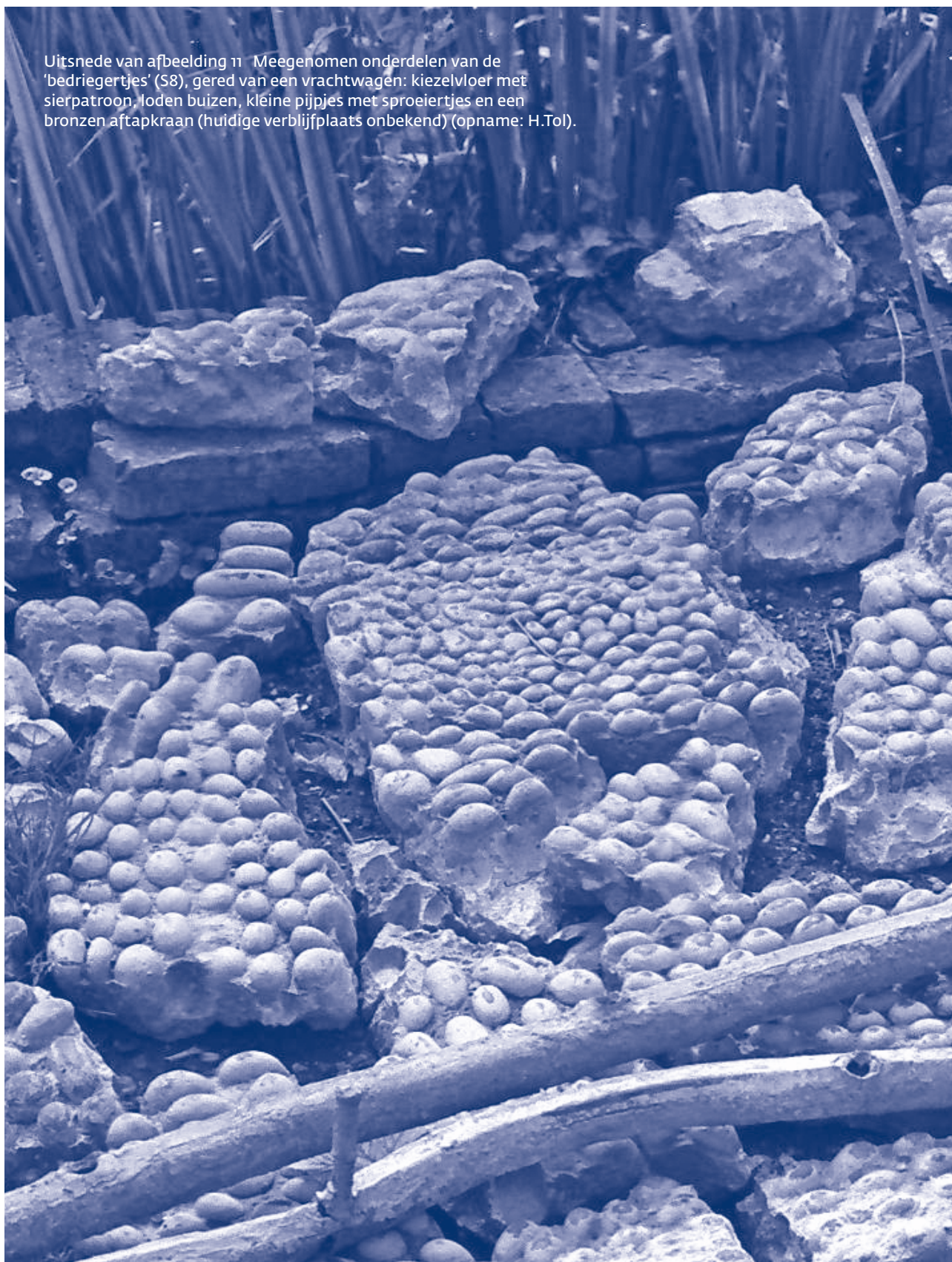
Reconstructie van de fotobeschrijvingen

- 0 Losse brokken muurwerk van de brug tussen middenlaan en hoofdeiland (S19).
- 1 Nieuw gegraven kavelsloot ter plaatse van oude singelsloot (S21), vanuit noorden.
- 2 Losse brokken van de brug tussen middenlaan en hoofdeiland (S19).
- 3 Resten van paalwerk in nieuw gegraven kavelsloot, vanuit zuidoost.
- 4 Nieuw gegraven kavelsloot met resten van houtwerk onder tuinmuur (S6) en links de aanzet van dwarsgelegen tuinmuur (S5), vanuit zuidoosten.
- 5 Fundering tuinmuur (S5) in oever nieuwe kavelsloot, vanuit oosten.
- 6 Resten van paalwerk (bij S21) in nieuw gegraven kavelsloot, vanuit zuidoosten.
- 7 Nieuw gegraven kavelsloot met resten van funderingspalen onder tuinmuur (S6) en op de achtergrond de huidige boerderij, vanuit noordoosten.
- 8 Het graven van een sleuf door de graafmachine waarbij puin tevoorschijn komt.
- 9 Uitgegraven sleuf met puin erin.
- 10 Bij graafwerk aangetroffen muurbrokken en puin, met stoepsteen, van de 'bedriegertjes' (S8) en waarschijnlijk brok van tuinmuur (S5).
- 11 Door de graafmachine gegraven sleuf waarbij het aangetroffen puin wordt afgevoerd met vrachtwagen.
- 12 Onduidelijk deel van de uitgegraven sleuf waarin water staat.
- 13 Oever van de nieuwe kavelsloot waarin zich (links) het talud van de zuidelijke vijveroever (S11) aftekent, vanuit oosten.
- 14 Oever van de nieuwe kavelsloot waarin zich aftekent de vulling van een oude sloot (S16), vanuit oosten.
- 15 Enkele uit de oever van de nieuw gegraven kavelsloot getrokken palen.
- 16 Detail van nieuw gegraven kavelsloot.
- 17 Door graafmachine geroerde hoeveelheid puin.
- 18 Graafmachine, bezig om puin uit de bodem te graven.
- 19 Puinveld tijdens het uitgraven van het puin.
- 20 Reservoirput (S17, bij rioolpijpen?).
- 21 Het opmeten van de aangetroffen sporen vanwege het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten op 19 juni 1985.
- 22 Houten bodem van reservoirput (S17) bij rioolpijp, waarop nog enkele stenen in situ gelegen zijn, vanuit oosten.

⁵⁵⁾ Foto's en negatieven bevinden zich in Museum Betje Wolff te Middenbeemster en zijn onder nummer B946 opgeborgen in een oranje fotodoos met het opschrift: *Fotomateriaal opgraving 1985 'Leeuwenplaats' Rijperweg.*

-
- 23 Houten bodem van reservoirput bij rioolpijp (S17), waarop nog enkele stenen in situ gelegen zijn, vanuit zuiden.
 - 24 Keitjes (op onbekende plek: bij bruggenhoofd S19?).
 - 25 Rioolpijp (S3) in oever nieuwe kavelsloot, vanuit oosten.
 - 26 Rioolpijp (S2) in oever nieuwe kavelsloot, vanuit oosten.
 - 27 Rioolpijp (S2) in oever nieuwe kavelsloot, vanuit noordoosten.
 - 28 Rioolpijp (S1) in oever nieuwe kavelsloot, vanuit oosten.
 - 29 Vrij gelegd deel van tuinmuur (S6) in oever nieuwe kavelsloot, vanuit oosten.
 - 30 Twee rioolpijpen (links S2, rechts S3) in oever nieuwe kavelsloot met in het midden de plek waar tuinmuur (S6) was uitgegraven, vanuit zuidoosten.
 - 31 Detail van vrij gelegd deel van tuinmuur (S6) in oever nieuwe kavelsloot, vanuit oosten.
 - 32 Detail van bij graafwerk aangetroffen muurbrok van 'bedriegertjes' (S8) (zie foto 10).
 - 33 Muurbrok en bak (S9) van 'bedriegertjes' (S8).
 - 34 Meegenomen onderdelen van 'bedriegertjes' (S8): kiezelvloer, loden pijpen en bronzen kraan.
 - 35 Bouwfragmenten die zijn meegenomen, met onder meer op de voorgrond een stoepsteen (waarschijnlijk aangetroffen bij de 'bedriegertjes' S8) en daarop de natuurstenen schoorsteenconsole (bij S20).
 - 36 Grote hoeveelheid meegenomen kiezelstjes van de vloer bij de 'bedriegertjes' (S8).
 - 37 Detailopname van de natuurstenen schoorsteenconsole (bij S20).

Uitsnede van afbeelding 11 Meegenomen onderdelen van de 'bedriegertjes' (S8), gered van een vrachtwagen: kiezelvloer met sierpatroon, loden buizen, kleine pijpjes met sproeiertjes en een bronzen aftapkraan (huidige verblijfplaats onbekend) (opname: H.Tol).

Reeds verschenen in de reeks Noord-Hollandse Archeologische Publicaties:

- NHAP 1 Kennemerland in de Bronstijd
 - NHAP 2 Slot Purmerstein te Purmerend
 - NHAP 3 Bewoningsgeschiedenis van Texel
 - NHAP 4 Van het voorland verdwenen (Almersdorp)
 - NHAP 5 Castricum Oosterbuurt
 - NHAP 6 Het cultuurlandschap van het Oer-IJ
 - NHAP 7 Kostverloren te Amstelveen
-

Huis van Hilde

Westerplein 6

1901 NA Castricum

info@huisvanhilde.nl

www.huisvanhilde.nl

